

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΜΟΣ

Μαυρομυιάλη 16, 10680, Αθήνα - Τηλ. 3605532

Σταυρός Γιαλλάουλου

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΘΕΩΣΕΩΣ

ΕΣΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΠΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΑΘΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Εκδοσις Δόμος

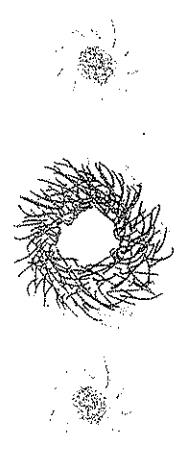
Μία από τις κυριότερες θεολογικές διαφορές ανάμεσα στην 'Ανατολή και τη Δύση είναι ο προσδιορισμός της θέσης μέσα στην Ιστορία των προσώπων του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος, ατόπου που ονομάζουμε σχέση Χριστολογίας και Πνευματολογίας. Συχνά εμφανίστηκαν μονομέρειες, όχι μόνο στη Δύση αλλά και στην ορθόδοξη θεολογία, είτε ως χριστομονισμός που γεννάει την ήθικολογία και την ατομική θερησκευτικότητα, είτε ως μυστικισμός που παράγει τη συναισθηματική αϊχμαλωσία. Η σύνθεση Χριστολογίας και Πνευματολογίας που χαρακτηρίζει την ορθόδοξη παράδοση συχνά παραβιάστηκε με αποτέλεσμα τη σύγχυση ανάμεσα στο θεσμικό και το χαρισματικό στοιχείο της εκκλησιαστικής ζωής. Μορφές τέτοιες σύγχυσης μπορεί να είναι ο υπερτονισμός ενός θεσμικού χαρακτηρισμού της 'Εκκλησίας (όπου οι αξιωματούχοι της διαχειρίζονται τη ζωή της ή ένταξη στο σώμα της και η έφαρμογή των κανόνων της άρουν για τον έφησυχασμό των μελών της), ή ο υπερτονισμός ενός χαρισματικού χαρακτηρισμού (όπου οι χαρισματούχοι προσδιορίζουν και κατευθύνουν τη ζωή των πιστών).

Στό βιβλίο αυτό επιχειρείται, με βάση το έργο του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, να διευκρινιστεί ότι η οδός της σωτηρίας είναι διαρκής σύνθεση θείας Ευχαριστίας και άσκησεως, αποτέλεσμα δράσεως μελών ενός σώματος που άφ' ενός συγκροτούνται ως σώμα στην εuchaριστιακή τους σύνταξη και τη συμμετοχή τους στα μυστήρια της 'Εκκλησίας, άφ' έτερου ασκούνται για την υπέρβαση της ατομικότητας και την ανάδειξη της σχέσης.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Τεύχος 15 - Δεκεμβριος 2001 - Τιμή 8,80 ευρώ

- ο. 3 Προλογικό ο. 5 ΤΑΚΗ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ Νέα ποιήματα ο. 9 ΕΛΕΝΗ ΜΕΡΚΕΝΙΔΟΥ Φύσις άναιδής ο. 15 ΠΙΑΝΝΗ ΒΡΕΤΤΟΥ Όρατών τε και άοράτων ο. 18 ΣΠΥΡΟΥ ΡΑΓΚΟΥ Ιστορικοφλοσοφική έπισκόπηση της άλληγορίας στην έλληνική αρχαιότητα ο. 78 ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΘ. ΤΕΡΕΖΗ Βυζαντινή έρμηνευτική ο. 113 ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΛΕΡΗ 'Η θεμελίωση της σύγχρονης έρμηνευτικής από τον Φρήντρυχ Σλάιερμάχερ ο. 132 ΒΙΛΧΕΛΜ ΝΤΙΛΤΑΥ Προχώραμα πέρα από τον Κάντ ο. 137 ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΘΑΝΑΣΑ 'Ο Χάιντεγγερ και η έρμηνευτική ο. 177 ΡΥΝΤΠΚΕΡ ΜΠΟΥΜΠΙΝΕΡ 'Η έρμηνευτική του Γκάνταμερ ο. 189 ΝΤΗΤΕΡ ΤΑΪΧΕΡΤ Κατανόηση και ιστορία των επιδόσεων ο. 213 ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΗΡΟΠΑΪΔΗ Κατανόηση και συνείδηση ο. 259 ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΚΑΖΟΛΟΥ Με τον τρόπο της άλληγορίας ο. 261 ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΚΡΗΣ Συνέντευξη ο. 275 Ο ΜΠΑΧΤΙΝ ΣΤΙΣ ΗΝΟΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ της Σοφί Όλνιέ ο. 288 Η ΛΟΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΟ ΦΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΓΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ της Χρυσής Καρασινίδου ο. 299 ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΕΝΟΧΙΟΙΣΗ της Γκρατσιέλλας-Φωτεινής Καστελάνου ο. 305 ΡΕΡΝΙΣΙΛΙΟΜ ΡΑΔΙΑΜΑΝΤΙΣ του Ν.Δ. Γρανταφυλλόπουλου ο. 310 Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΟΥ ΑΝΕΜΟΥ του Ίσιδωρου Ζουργού ο. 315 Ο ΔΙΟΡΘΩΤΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ του Ηρακλή Δ. Λογθέτη ο. 321 Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΟΡΕΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ του Νίκου Γ. Δημητράτου ο. 325 ΧΑΡΤΙΝΗ ΑΥΛΙΑ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ (Σ. Γουβελός, Ίσ. Ζουργός, Κ. Καρίζωνη, Χρ. Παπαγεωργίου, Σ. Όφλιδής, Δ. Κοσμόπουλος)

Ι Ν Δ Ι Κ Τ Ο Σ Τ Ρ Ι Μ Η Ν Ι Α Ι Ο Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ι Κ Ο Π Ο Ι Κ Ι Α Η Σ Υ Λ Η Σ
 ΕΚΔΟΤΗΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΤΖΑΝΙΔΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΚΑΖΟΛΑΟΥ - ΔΙΟΙΚΤΗΣΙΑ,
 ΣΤΟΙΧΕΘΕΣΙΑ ΣΕΛΑΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΝΙΚΟΣ Α.Ε.Β.Ε. - ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΡΗΣ ΠΕΡΕΜΙΑΝΗΣ,
 ΜΑΤΙΝΑ ΒΑΡΒΑΛΗ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΡΜΕΝΙΤΗΣ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΑΥΧΝΙΑ ΥΠΟΨ ΒΥΤΟΠΖΑ
 Ο.Ε. - ΣΥΝΔΡΟΜΗ 4 ΤΕΥΧΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 35 ΕΥΡΟ - ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ: 25 ΕΥΡΟ -
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 ΔΟΛΑΡΙΑ ΗΠ.Α. - ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
 ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
 ΚΑΛΑΜΑΡΜΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 010.82.51.889, 010.88.38.007, FAX: 010.82.15.389 e-mail: indiktos@indiktos.gr

και στην όποιαν ο έπιμελητής του τόμου έχει δώσει τον τίτλο «Das geschichtliche Bewusstsein und die Weltanschauungen» [=«Η ιστορική συνείδηση και οι κοσμοθεωρίες»], μιά μελέτη δημοσιευμένη από τον ίδιο τον Ντσίτσαϊ τον τελευταίο χρόνο της ζωής του με τίτλο «Die Typen der Weltanschauung und ihre Ausbildung in den metaphysischen Systemen» [=«Οί τύποι της κοσμοθεωρίας και ή διαμόρφωσή τους στα μεταφυσικά συστήματα», 45 σελίδες περίπου], μιά ένότητα χροφόραων κειμένων συμπληρωματικών της μελέτης αυτής (προσχέδια, σημειώσεις, δικά κ.λπ.) καθώς τέλος και μιά ένότητα σύντομων, αποσπασματικών ή αναλογημάτων κειμένων που ή έπιμελητής του τόμου συγκεντρώνει κάτω από τον τίτλο «Zur Weltanschauungslehre» [=«Σχετικά με την διασφάλια περί κοσμοθεωρίας»]. Στο τελευταίο αυτό σύνολο συμπεριλαμβάνεται και το ανεπίγραφο κείμενο που παρουσιάζουμε.

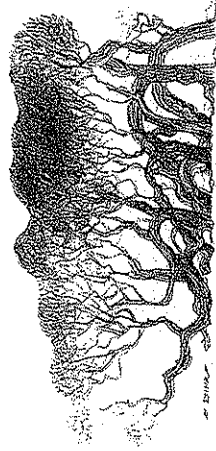
4. Ο Ντσίτσαϊ αναδεικνύει και οδηγείται στα έρωτήματά του πάντοτε μέσα από μιά διαισθητική ανάλυση και χροική πρόσληψη της φιλοσοφικής παράδοσης και ιδιαίτερα εκείνης του άμέσου παρελθόντος του. Στα σημαντικότερα μεταξύ των δημοσιευμένων έργων του άνήκουν, π.χ., οι μελέτες του για τον Σλάιερμάχερ και τον Χέγκελ: WILHELM DILTHEY, *Leben Schleiermachers* [=«Ο βίος του Σλάιερμάχερ»] (1867), *Gesammelte Schriften*, τόμος XIII (1ος, 2ος ήμίτομος, συνολικά γύρω στις 900 σελίδες. Ο δεύτερος τόμος του έργου αυτού που έχει ως αντικείμενο το φιλοσοφικό σύστημα του Σλάιερμάχερ και δημοσιεύεται από τὰ κατάλοιπα ως τόμος XIV στα *Gesammelte Schriften* έχει μιά έκταση που πλησιάζει έπισως τις 900 σελίδες), και: WILHELM DILTHEY, *Die Jugendgeschichte Hegels* [= *Ιστορία του πρώμου Χέγκελ*] (1895), *Gesammelte Schriften*, τόμος IV (γύρω στις 300 σελίδες). Έν ζοή ή Ντσίτσαϊ είχε έξ άλλου και' άρχην αποκρίσει φήμη ως ιστορικός της φιλοσοφίας.

5. Ο πρώτος τόμος του σημαντικότερου έργου του Ντσίτσαϊ *Einleitung in die Geisteswissenschaften* δημοσιεύεται το 1883. Ο προγραμματισμένος δεύτερος τόμος του έργου αυτού δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Οί μεγάλες πραγματείες που δημοσιεύει ο συγγραφέας στο διάστημα μεταξύ 1883 και 1905 πρέπει να θεωρηθεί ότι προέκυψαν από τις μελέτες του για τον δεύτερο αυτό τόμο, αλλά και το πλήθος των αναλογημάτων μελετών και σκαφημάτων που δρέθηκαν στα κατάλοιπα του άνήκουν στον χώρο αυτού του έρευνητικού προγράμματος.

6. «Das Wesen der Philosophie» (1907), στο: WILHELM DILTHEY, *Gesammelte Schriften*, τόμος V, Stuttgart/Goettingen, 1η έκδ. 1957 (άρχική έκδοση, σε άλλον έκδ. άκο, 1923), σσ. 339-416.

7. Σχόμωνα με την μετωρία του έπιμελητή του 5ου τόμου των έργων και μεθητή του Ντσίτσαϊ, Γκέοργκ Μίς (Georg Misch), στον πρόλογο του τόμου, W. DILTHEY, *δ.δ.*, σελ. XIII.

8. Οί υπογραμμίσεις όρων και φράσεων υπάρχουν στο πρωτότυπο.

Σχίνα. [Γ.Μ.]

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΘΑΝΑΣΑ*

Ο ΧΑΙΝΤΕΓΓΕΡ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ

Η διττή άσάρεια και πολυσημία του τίτλου της παρούσας μελέτης είναι φυσικό να γεννά έρωτηματικά. Ερώτημα πρώτο: Για ποιά έρμηνευτική θα γίνει λόγος εδώ; Για την παραδοσιακή «τέχνη του κατανοείν», της όποιας κίφια άντικείμενα και σημεία άναφοράς άποτελούσαν ή Άγια Γραφή, τα κλασικά κείμενα της άρχαιότητας και τα νομικά κείμενα; Για μιά έρμηνευτική τέχνη στην έκδοχή του Σλάιερμάχερ, που ως στόχο του κατανοείν θέτει την ιστορική ανασύνθεση και αναπαράσταση των όρων συρροτήρης ενός πνευματικού δημογραφήματος του παρελθόντος; Για μιά έρμηνευτική με την έννοια που αυτή άποκατά στο έργο του Ντσίτσαϊ, όταν καλείται να περιγράψει την κατανοητική λειτουργία ως θεμέλιο της έρσισίας των Έπιστημών του Πνεύματος (Geisteswissenschaften), παρέχοντάς τους μιά μέθοδο που θα τις καταστήσει άντάξίες των φυσικών έπιστημών; Η μέθοδος για τη Φιλοσοφική Έρμηνευτική που θεμελίωσε και άνέντυξε ο Χάιν-Γκέοργκ Γκάνταμερ, έπεκτείνοντας το δελνηκεές της κατανοητικής λειτουργίας σε όλόκληρο το φάσμα των άνθρώπινων δραστηριοτήτων και αναλύοντάς την;

Ερώτημα δεύτερο: Για ποιόν Χάιντεγγερ θα γίνει λόγος εδώ; Για τον Χάιντεγγερ του Είμαι και Χρόνος, του ήμιτελους και υπό μιά έννοια άποτυχημένου έκείνου έργου που ώστόσο, παρά την άποστασιματικότητα του, αναδιέταξε εκ δάθρων το φιλοσοφικό τοπίο του 20ού αιώνα; Για τον ύστερο Χάιντεγγερ, που έργιαταλείπει το έγγεσίφια της συγκρότησης μιάς «θεμελιώδους όντολογίας» και μαζί του την άυστηρότητα της φιλοσοφικής έννοιας, αναζητώντας πλέον την ιστορική έναλλαγή άποκαλύψης και άπόκρυψης της άλήθειας στα πεδία της τέχνης και της ποιήρης, της μεταφυσικής παράδοσης αλλά και της σύγχρονης τεχνολογίας; Η μέθοδος για τον «πρώμο» έκείνο Χάιντεγγερ που, νεαρός ύφηγητής στο Πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ, διάνοιξε με τις παραδόσεις του της περιόδου 1919-23 νέους φιλοσοφικούς όρίζοντες, συγκεντρώνοντας γύρω του σαν μαγνήτης τους πιο προικισμένους φιλοσοφικά νέους της εποχής;

Η πρώτη αυτή περίοδος έντατικής φιλοσοφικής αναζήτησης και δημοφιλίας ολοκληρώνεται το 1923, όταν ο Χάιντεγγερ αναλαμβάνει θέση έκτακτου καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μάρμπουργκ, στρέφοντας συγχρόνως τις αναζητήσεις του προς την κατεύθυνση που τέσσερα χρόνια άργότερα θα τον οδηγήσει στο έγγεσίφια του Είμαι και Χρόνος. Η περίοδος του Φράιμπουργκ ύπηρεξέ ίσως ή πιο παραγωγική και άθθεντικά πρωτότυπη, περιέχοντας έν σιέφματα το σύνολο σχεδόν του έργου που —σε διαφορετικές, διαδοχικές και έπίπτονες δοκιμές και παραλλαγές— αναδεικνύεται και άναπτύσσεται στις δημοσιεύσεις που θα ακολουθήσουν. Η εύτυχη άπόφαση των ύπευθύνων της έκδοσης των Άπάτιων να συμπεριλάβουν σε αυτήν τις παραδόσεις της

* Ο Παναγιώτης Θανάσας είναι λέκτορας Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

πρώτης περιόδου του Φράνκμπαουερ, μας δίνει τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε αυτή την εξαιρετικά δημιουργική πρώιμη περίοδο σε όλες τις πτυχές της³.

Η τελευταία από τις παραδόσεις της περιόδου του Φράνκμπαουερ (θερινό εξάμηνο 1923) με τίτλο *Ὀντολογία και υπόστατο Ἑρμηνευτική τῆς βιοτικῆς πραγματικότητας*⁴ περιέχει τὴν πιὸ ἐκτενῆ καὶ οὐσιαστικὴ ἀνάπτυξη τῆς χαιντεγγερσιανῆς ἔρμηνευτικῆς. Ἡ ἀπώτερος ἀπάμβλυνσης τῆς δεύτερης ἀπὸ τις ἀνωτέρω πολυστημίες καὶ διασάφησης τοῦ ἐρωτήματος «ποῖος Χάιντεγγερ;» θὰ ἐκκινήσει ἀπὸ αὐτὴ τὴν παράδοση (I). Ἀκολούθως θὰ στραφοῦμε στὸ *Εἶναι και Ἥρσιος* (II), καὶ ἡ προσπάθεια μιᾶς ἀκροθιγῶς ἀπάντησης τοῦ ἐρωτήματος θὰ ἀποκλιρωθεῖ μὲ τὴ συνοπτικὴ ἐξέταση τοῦ κειμένου τῆς ὑστερης περιόδου τοῦ φιλοσόφου «Μία συνομιλία μέσα ἀπὸ τὴ γλώσσα», δημοσιευμένου στὴν ἔκδοση *Kath' ὁδὸν πρὸς τὴ γλώσσα*⁵ (III). Στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Χάιντεγγερ, χρησιμοποιοῦντας τὴν προσφιλῆ του μέθοδο τῆς ὀματωποποίησης ἐπιθέτων, θὰ κάνει λόγο γιὰ «τὸ Ἑρμηνευτικὸ» (das Hermeneutische, σ. 98). Ἄν μὴ τι ἄλλο, ἡ ἀφοσίωση τῆς ἔμφρασης ὑποδηλώνει ὅτι οἱ ἀναφορές τοῦ Χάιντεγγερ στὴν ἔρμηνευτικὴ δὲν ἀποβλέπουν σὲ κάποια ἀπὸ τις ἐπιμέρους ἱστορικὲς ἐκφάνσεις τῆς: «τὸ Ἑρμηνευτικὸ» σχετίζεται μὲ τὴν παράδοση τῆς ἔρμηνευτικῆς, δηλώνει ὠστόσο τὴν ἀπώτερος ἀναζήτηση μιᾶς βαθύτερης οὐσίας τοῦ κατανοῦν καὶ τῆς ἔρμηνείας, τὴν ὁποία καμμία ἀπὸ αὐτὲς τις ἐκφάνσεις δὲν πέτυχε νὰ συλλάβει. Τὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ κειμένου μας (IV), τέλος, θὰ ἐπιχειρήσει νὰ ἀναδείξει τὴ σημασία τῆς χαιντεγγερσιανῆς συμβολικῆς στὴν πορεία τῆς ἑγγενῶς πολυσήμαντης- ἔννοιας τῆς ἔρμηνευτικῆς καὶ τῆς σημασίας ποῦ ἀποκτᾶ τὸ ἔργο του γι' αὐτὸ ποῦ καλεῖται ἔρμηνευτικὴ σῆμαρα.

I. Ο ΒΙΟΣ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

«Ἄν θυμῶμαι καλά, χρησιμοποίησα αὐτὲς τις ἔννοιες [ἔρμηνευτικὴ] καὶ “ἔρμηνευτικός”] γιὰ πρώτη φορὰ σὲ μιὰ [...] παράδοση τοῦ θερινοῦ ἐξαμήνου τοῦ 1923». Ἡ ἐνβύμηση αὐτὴ τοῦ ὕστερου Χάιντεγγερ⁶ δὲν εἶναι ὀρθή. Ἡ ἔννοια τῆς ἔρμηνευτικῆς συναντᾶται στὴν πρώτη κιόλας παράδοση ποῦ δίνει ὡς νεαρός ὑφηγητῆς τὸ 1919, ὅταν ὡς «ἔρμηνευτικὴ ἐναίεθρη» (hermeneutische Intuition) χαρακτηρίζεται μιὰ «βιωματικὴ» κατανόηση τοῦ βίου καὶ τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ διακριθεῖ ἀπὸ κάθε «θεωρητικὸ-ἐξαντικτικεμινικευτικὸ ἢ καὶ ὑπερδρατικὸ θέτειν»⁷. Σὲ ἄλλη παράδοση τοῦ 1919, ὁ Χάιντεγγερ τονίζει τὴ σημασία τῆς ἱστορικῆς ἀναδρομῆς καὶ τῆς «κατανόησης τῶν πνευματικιστικῶν παραγόντων», ὅχι ἀπλῶς γιὰ σκοποῦς «εἰσαγωγῆς» σὲ ἕνα φιλοσοφικὸ πρόβλημα, ἀλλὰ ὡς ἐπιβεβαιωμένου καὶ ἀναντικατάστατου τμήματος τῆς «προστοιμασίας καὶ ἐνεργοποίησης τῆς φαινομενολογικῆς κριτικῆς»: ἡ θεατικὴ σύζευξη ἱστορικῆς καὶ συστηματικῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας ἀποτελεῖ τὴν «οὐσία τῆς ὄλης φαινομενολογικῆς ἔρμηνευτικῆς»⁸. Τὸ χειμερινὸ εξάμηνο 1919-20, ἐξάλλο, προσπαθῶντας τὴν ἰδιοσυστασία καὶ τὴν ἑγγενῆ ἱστορικότητα τῆς ζωῆς ποῦ δὲν θὰ συνθλίβει τὴν ἰδιοσυστασία καὶ τὴν ἑγγενῆ ἱστορικότητα τῆς τελευταίας, κάνει λόγο γιὰ μιὰ «ἐπιστήμη τῶν ἀρχῶν» (Ursprungswissenschaft), ἡ ὁποία σὲ τελικὴ ἀνάλυση λαμβάνει τὴ μορφή «ἔρμηνευτικῆς» ἐπιστήμης⁹.

Οἱ σποραδικὲς αὐτὲς ἀναφορὲς δὲν ἐπιτρέπουν ὠστόσο μιὰ ἐπαρκῆ διάγνωση τοῦ

«ἔρμηνευτικῶν» χαρακτήρα τοῦ χαιντεγγερσιανοῦ ἐγχειρήματος, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ ὁ ἴδιος ὁ φιλόσοφος δείχνει ἐξαιρετικὰ ἀδέβαιος. Στὸ ἐπίκεντρο τῆς προβληματικῆς του θὰ τεθεῖ ἡ ἔννοια τῆς ἔρμηνευτικῆς μόνον μὲ τὴν παράδοση τοῦ θερινοῦ ἐξαμήνου 1923 ποῦ φέρει τὸν τίτλο *Ὀντολογία (Ἑρμηνευτικὴ τῆς βιοτικῆς πραγματικότητας)*. Ἡ παράδοση αὐτὴ ἀποκλιρῶνει χρονικὰ τὸν πρώτο κύκλο τοῦ Φράνκμπαουερ, ἀποτελώντας τὴν κορύφωση τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἀκαδημαϊκῆς δραστηριότητος τῆς περιόδου 1919-23, ποῦ στὸ σύνολό της μπορεῖ νὰ ἰδοθεῖ ὡς προσπαθεῖα ἐπιφανοῦς ἀνάπτυξης μιᾶς «ἔρμηνευτικῆς τῆς βιοτικῆς πραγματικότητας»¹⁰. Τὶ δηλώνει ὅμως ἡ ἔννοια τῆς «βιοτικῆς πραγματικότητας», πρὸς τὴν ὁποία συνάπτεται ἡ πρόωγη αὐτὴ χαιντεγγερσιανὴ ἔρμηνευτικὴ;

Ἡ «βιοτικὴ πραγματικότητα» (Faktizität)¹¹ δηλώνει τὴν ὕστατη, μὴ περαιτέρω ἀναγώγιμη πραγματικότητα τῆς ἀτομικῆς ὑπαρξης, τὴν ὁποία κάθε αὐθεντικὴ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίσει ὡς βάση καὶ ἀφετηρία της. Ὁ βίος, ἡ ζωὴ, ἀποτελεῖ θεμελιώδες δεδομένο καὶ πρωταρχικὴ πραγματικότητα — ἕνα factum τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ σὲ ὅ, τιδήποτε ἄλλο ὅτε νὰ συναχθεῖ ἀπὸ ἄλλο, καὶ τὸ ὁποῖο ὁ ἀνθρώπος οὐδέποτε μπορεῖ νὰ ὑπερβεί. Καθὼς ὅμως πρόκειται γιὰ ἕνα factum πλήρες νοήματος καὶ σημασιῶν, ὁ ἀνθρώπος εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοεῖ αὐτὰ τὰ νοήματα ποῦ ὁ ἴδιος παράγει ἐνόςφω ζεῖ, καλούμενος νὰ τὰ ἀρθρώνει καὶ νὰ τα συγχορτεῖ σὲ μιὰ βιοτικὴ ἐνότητα¹². Στὴν παράδοση τοῦ 1923 ποῦ θὰ μιᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ, ἡ «βιοτικὴ πραγματικότητα» εἰσάγεται ὡς «χαρακτηριστικὸς τοῦ τρόπου τοῦ εἶναι τοῦ “δικού μας”, τοῦ “ἴδιου” Dasein» (GA 63, σ. 7). Ὅταν ἐκλαμβάνει κανεὶς τὸν “βίω” ὡς ἕναν τρόπο τοῦ “εἶναι”, τότε ἡ “πραγματικότητα τοῦ βίου” (“faktisches Leben”) σημαίνει: τὸ δικὸ μας Dasein εἶναι “ἐδῶ” (“da”), ἐξωτερικεύοντας μὲ κάποιο τρόπο καὶ ἐκφράζοντας τὸν χαρακτήρα τοῦ εἶναι του» (σ. 7). Θὰ ὑπέθετε κανεὶς ὅτι ἡ «ἔρμηνευτικὴ τῆς βιοτικῆς πραγματικότητας» ἀποτελεῖ ἕναν εἰδικὸ κλάδο τῆς ἔρμηνευτικῆς, ὁ ὁποῖος προσεγγίζει, ἀναλύει καὶ ἐρμηνεύει τὸ εἰδικὸ ἀντικείμενο ποῦ καλεῖται «βιοτικὴ πραγματικότητα». Ἀδύτη ἀκριβοῦς τὴν προσέγγιση ἐπιθυμεῖ ὠστόσο νὰ ἀποτρέψει ὁ Χάιντεγγερ: Ὅτε ἡ «ἔρμηνευτικὴ» ἐκλαμβάνεται μὲ τὴ συνηφιμένη ἔννοια μιᾶς διδασκαλίας περὶ τὴν ἔρμηνεία ὅτε ἡ βιοτικὴ πραγματικότητα ἀποτελεῖ «ἀντικείμενὸ» της.

Σὲ μιὰ σύντομη καὶ μάλλον ἐγκυκλοπαιδικὴν χαρακτήρα ἀναδρομῆ στὴν ἱστορία τῆς ἔρμηνευτικῆς, ὁ Χάιντεγγερ δὲν παραλείπει νὰ υπογραμμίσει τὴν ἀποφασιστικὴν σημασίαν τομῆ ποῦ σημειώνεται κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα, δίνοντας ἔκτοτε στὴν ἔρμηνευτικὴ νέα σημασία καὶ νέο χαρακτήρα: «Ἡ ἔρμηνευτικὴ σῆμαρα δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὴν ἴδια τὴν ἔρμηνεία, ἀλλὰ τὴ διδασκαλία περὶ τῶν ὄρων, τοῦ ἀντικειμένου, τῶν μέσων», τῆς μεταδόσης καὶ τῆς προαικτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἔρμηνείας» (σ. 13). Ὁ Χάιντεγγερ θεωρεῖ ὅτι οἱ Σλάιερμάχερ καὶ Ντρίτταιῦ ἐπικύρωσαν ἀργότερα αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη, περιορίζοντας τὴν ἀποστολὴ τῆς ἔρμηνευτικῆς ὁ μὲν πρώτος σὲ μιὰ «ἐέχνη τοῦ κατανοῦν» τῆς ξένης ὀμιλίας, ὁ δὲ δεύτερος στὴ θεμελιώση μιᾶς «μεθοδολογίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πνεύματος» (σ. 13-14). Ἡ κριτικὴ αὐτὴ πρὸς τοὺς Σλάιερμάχερ καὶ Ντρίτταιῦ θὰ ἀναπτυχθεῖ διεξοδικὰ καὶ μὲ πληρέστερη θεμελίωση τέσσερις δεκαετίες ἀργότερα, στὸ ἔργο τοῦ Γιάνταμερ *Ἀλήθεια καὶ Μέθο-*

δος¹². Μια περαιτέρω κοινή πεποίθηση του Γιάνταμερ και του Χάιντεγγερ φαίνεται πως επιπεριέχεται στην άποψη ότι με την επικράτηση της τεχνικής και μεθοδολογικής διάστασης της έρμηνευτικής απωλέσθησαν ή παλαιότερη έννοτητα έρμηνείας και εφαρμογής (application) και ο συνακόλουθος πρακτικός προσανατολισμός της έρμηνευτικής, που ήταν ακόμα ζωντανός στην πρώτη σημασία της λέξης ή στην έρμηνευτική της πατερικής θεολογίας. Ο Χάιντεγγερ κωδικοποιείται με ανάγκη να διευκρινίσει ότι στο κείμενό του «ή έρμηνευτική δεν χρησιμοποιείται με τη σύγχρονη σημασία της λέξης, ούτε γενικότερα ως μία –έστω και εύρετα– διασκαλία περί έρμηνείας. Σε συνάφεια προς την πρωταρχική του σημασία, ο όρος δηλώνει πολύ περισσότερο μια ορισμένη έννοτητα της επιτέλεσης του έρμηνεύειν (της μετάδοσης), δηλ. της [...] έρμηνείας της βιοτικής πραγματικότητας» (σ. 14).

Ο Χάιντεγγερ δεν είναι ωστόσο ακόμα σε θέση να διακρίψει με σαφήνεια αυτή την πρωταρχική σημασία της έννοιας και τη σχέση της με το δικό του έργο. Περιορίζεται λοιπόν να επιστημονεί ότι «ή λέξη έλλαμβάνεται στην πρωταρχική της σημασία, διότι υπογραμμίζει ένδεικτικά –δεν και κατά βάση ανεπαρκώς– κάποια στοιχεία που είναι ενεργά κατά τη διερεύνηση της βιοτικής πραγματικότητας» (σ. 14-15). Η επισήμανση αυτή καθιστά πάντως προφανές ότι ή χαιντεγγερσιανή έρμηνευτική δεν αφορά διόλου σε έρμηνεία κειμένων ή ξένης όμιλίας. Η ανθρώπινη ύπαρξη δεν αποτελεί για αυτήν ένα θέμα μεταξύ πολλών άλλων, αλλά το μοναδικό θέμα. Η έρμηνευτική δεν σφραγίζεται εκ των υστέρων προς την ύπαρξη ως μια ήδη δεδωμένη πραγματικότητα και κατάσταση ούτε την αντιμετωπίζει ως αντικείμενο μιας αποστασιοποιημένης πνευματικής δραστηριότητας, αλλά γεννιέται και πηγάζει μέσα από την ίδια την ύπαρξη, τη ζωή, τη «βιοτική πραγματικότητα». Χαρακτηριστικό έργενές –και πρωτογενές– του Dasein είναι ή ύκνωση, ή πάση και ή άνανηρη του να έρμηνεύει τον έαυτό του, να αναζητεί τη θέση του στον κόσμο που το περιβάλλει και να τοποθετείται σε αυτόν¹³. Η έρμηνεία δεν αποτελεί δευτερογενές ένεργημα, αλλά άναπόσπαστη και άφευκτη συνθήκη του ανθρώπινου Dasein, το οποίο ύπαρχει ένόσω έρμηνεύει: *interpretor ergo sum*.

Έπομένως, έφθσον ή έρμηνευτική ένυπάρχει έργενως στη βιοτική πραγματικότητα και τη συνυπαρτίζει δομώντας την κατανητικά, θα ήταν λάθος να έλλιάδει κανείς την βιοτική πραγματικότητα ως «άντικείμενο» της έρμηνευτικής. Σε μια από τις πολλές δεισιδαιτικές παρατηρήσεις του, ο Γιάνταμερ χαρακτηρίζει τη γενική της φράσης «έρμηνευτική της βιοτικής πραγματικότητας» ως γενική υποκειμενική και όχι αντικειμενική¹⁴. Η βιοτική πραγματικότητα δεν έρμηνεύεται έξωθεν, αλλά έρμηνεύει ή ίδια τον έαυτό της και τη θέση της στον κόσμο. Η σχέση αυτή δεν επιτρέπεται έξάλλου να ιδωθεί ούτε υπό το πρίσμα της φαινομενολογικής «αποδελτιτικότητας», αφού δεν αποτελεί καν μια σχέση-προς, αλλά έναν τρόπο του Είναι του Dasein που ο Χάιντεγγερ προσιμά να χαρακτηρίσει ως «έγρηγορη του Dasein για τον έαυτό του» (σ. 15). Η χαιντεγγερσιανή έρμηνευτική διέπεται από μια άμεληκτη αυτοαναφορικότητα, ή οποία διέπει και την ίδια τη φιλοσοφία: «Το έρμηνευτικό έγχείρημα [...] δεν αποτελεί έτομο άποκτημα, αλλά έκπηγάει και εκφύεται από μια θεμελιώδη έμπειρία, δηλ. από μια φιλοσοφική έγρηγορη, έντός

της όποιας το Dasein συναντά τον έαυτό του. Η έγρηγορη είναι φιλοσοφική, κι αυτό σημαίνει: είναι ζωντανή σε μια άρχέγονη αυτοέρμηνεία που ή φιλοσοφία διατυπώνει περί έαυτής και προς έαυτήν [...]» (σ. 18).

Η χαιντεγγερσιανή επίκληση της έρμηνευτικής καθοδηγείται από μια βαθύτερη επιδιώξη: την υπονόμηση και άνανηρη του παραδοσιακού προοδισματος που κατέχει ή θεωρητική και επιστημονική πραγμάτευση του κόσμου και της ύπαρξης. Είναι προφανές ότι ο Χάιντεγγερ βρίσκει εδώ ακόμα υπό την ίσχυρη επίδραση του Ντρίτσκου και της περιφημής ρησης του που χαρακτηρίζει το κατανόειν σε όλο του το εύρος ως έξης: «ή ζωή συλλαμβάνει εδώ τη ζωή»¹⁵. Η έρμηνευτική συνιστά έτσι πρωτίστως μια αυτοέρμηνυση της βιοτικής πραγματικότητας που συρρατεί την ύπαρξη και καθιστά δυνατή την έννοτά της: κάθε περιγραφή και θεωρητική σύλληψη όφείλει να ακολουθεί κατά πόδας αυτή την πρωτογενή, άρχέγονη αυτοέρμηνεία και αυτοκατανόηση – και αυτό ίσχυει έξίσου και για την ίδια την χαιντεγγερσιανή άνάλυση.

Η ύπαρξη, το Dasein, δεν επιτρέπεται να έγκυαταλειφθεί έρμαιο και να καταστεί «άντικείμενο άδιόφορον όντολογικών δόξασών» (σ. 3), αλλά ένστοτιθεται σε μια έρμηνευτική που γεννιέται και άναντύσσεται έντός του βιοτικού πλαισίου, άποτελώντας άπόσταση του βίου του Dasein, της βιομέμνας και της πράξως. Η άνάνληψη, επιτέλεση και όκνειοποίηση αυτής της έρμηνευτικής «προηγείται –όσον άφορά στο Είναι της, αλλά και χρονικά– κάθε ενεργοποίησης των επιστημών» (σ. 15). Η δυσπιστία έναντι της επιστήμης και της θεωρίας δεν οδηγεί βέβαια σε άποκρήξη της φιλοσοφίας έν γενει. Αντίθετα, ο Χάιντεγγερ επιθυμει να άποδεσιμώσει τη φιλοσοφία από τον ζυγό της θεωρίας και να την συναψει προς τη ζωντανή και άστειφωτη «έρωτηρικότητα» (Fraglichkeit, σ. 17) της ανθρώπινης ύπαρξης. Η φιλοσοφία μπορεί να είναι αυτοαναφορική, να άποτάσσεται κάθε έξωθεν υπόδειξη, επιβολή ή χειραγώγηση και να αυτοπροοριζέται ως μια δραστηριότητα που επιτελείται έαυτης ένεκα και χωρίς άλλες επιδιώξεις, μόνο επειδή και ο ίδιος ο ανθρώπινος βίος στην άπομικότητά του άποτελεί αυτόνομη και αυτοπροοριζόμενη ένότητα. Μάλιστα, ή άποσχεσία της ύπαρξης που εκφράζεται σε κάθε έρμηνεία δεν επιτρέπεται να ιδωθεί κατά το πρότυπο του άναστοχασμού (Reflexion), αφού ή έρμηνεία μοιράζεται «το ίδιο Είναι με την πραγμωτικότητα της ζωής» (σ. 15). Έφθσον ή έρμηνεία ταυνίζεται όντολογικά με τη ζωή έν γενει, δεν επιτελείται λαμβάνοντας άπόσταση από το «άντικείμενο» της, ούτε επιτρέπεται κάποια άναστοχαστική διάμεσολάδηση, αλλά όφείλει να επιτελείται κατά τρόπο άμεσο, όιονει πρωτογενώς¹⁶.

Έιμέσως πλήν σαφώς, αυτή ή έννοια της έρμηνείας θέτει στο στόχαστρό της την έγγελιανή διαλεκτική. Σε μεταγενέστερο σημείο της παράδοσης, ο Χάιντεγγερ θα προοεί σε σφοδρές –και ιδιαίτερα άτυχεις στη διατύπωσή τους– έπιθέσεις κατά της διαλεκτικής, κατηγορώντας την μεταξύ άλλων ότι «τρέφεται από ξένο τραπέζι» (σ. 45), ένω σε γραπτή σημείωσή του που έπιγράφεται «έρμηνευτική και διαλεκτική» (σ. 107-108) θα επιστημονεί ότι ή δεύτερη «δεν οδηγεί σε άμηση σύλληψη και κτήρη ούτε την άπαιτεί, σε άντιθεση με την έρμηνευτική που έμπειρείει μια «πιο ριζική δυνατοτητα, μια νέα έννοιακότητα». Η άμεσότητα που άξιώ-

νει ο Χάιντεγγερ για την έρμηνευτική του φαινείται ωστόσο να ακυρώνει κάθε δια-
μεσολαβητική λειτουργία του έρμηνευτικού λόγου — κάτι που αποτελεί το σημαν-
τικότερο ίσως κενό της ανάπτυξης του, συμβάλλοντας στην αδυναμία προσδιορι-
σμού του ακριβούς χαρακτήρα της έρμηνευτικής του και της σχέσης της με αυτό
που αποκαλεί «φιλοσοφία». Από τη μία πλευρά, η «άμεσότητα» της έρμηνευτικής
της επιτρέπει να μένει στο προ-θεωρητικό πεδίο, αποτελώντας άμεση εκδήλωση
της βιοτικής πραγματικότητας: δεν αποτελεί έργο ειδικών, αλλά άναπυσταστο
στοιχείο της κάθε ατομικής ύπαρξης, του κάθε Dasein. Από την άλλη, ωστόσο, η

«έρμηνευτική κατανόηση» προδίνει σε ανάδειξη κάποιων γενικών, μορφικών χα-
ρακτηριστικών (das Formale, σ. 18) της ύπαρξης, και η ανάλυση του Χάιντεγγερ
— όσο «φορμαλιστική» κι αν είναι, όσο κι αν «έπιστρέφει στην πραγματικότητα του
Dasein», όσο κι αν αποφεύγει την «αυτονομία» (σ. 18)— διαφέρει τελικά από την
έμπρακτη κατανόηση που επιτελείται καθημερινά κατά την επιτέλεση των πρα-
κτικών δραστηριοτήτων της ατομικής μας ύπαρξης: *αποτελεί θεωρία*¹⁷.

Έγινε ήδη λόγος για την έλξη που ασκούσε στον Χάιντεγγερ η παλαιότερη,
πρακτικά προσανατολισμένη έρμηνευτική. Ο ίδιος δεν περιορίζεται, ωστόσο, στην
αποκατάσταση αυτής της πρακτικής διάστασης, αλλά την ανάγει σε μοναδική.
‘Η άρνηση του να αποδεχθεί τον διαμεσολαβητικό και εν τέλει θεωρητικό χαρα-
κτήρα της έρμηνευτικής, η επιμονή του να την συνιάψει προς το κοινό κατανοείν
ώς άμεσο ανάπτυγμα του, τον οδηγεί σε μια αδυναμία προσδιορισμού του status
της έρμηνευτικής, τόσο καθ’ έαυτήν όσο και σε σχέση με τη φιλοσοφία. Θα άνε-
μνε κανείς ότι μια έρμηνευτική που —μονη αυτή— πηγάει μέσα από την ύπαρξη
και επιστρέφει σε αυτήν διατηρώντας την σε «φιλοσοφική έρηνηροση» δεν μπορεί
παρά να αποτελεί τη μόνη αυθεντική φιλοσοφία. Είναι έπιμενος φυσικό να εκπληρ-
σεί η ακόλουθη αίτησαν διατύπωση: «Υποθέτω [...] ότι η έρμηνευτική δεν είναι
και φιλοσοφία, αλλά μάλλον κάτι προσώρινό, που έχει ωστόσο μια δική του ιδι-
αιτερότητα: Τό θέμα δεν είναι να τελειώσουμε μαζί του όσο πιο γρήγορα γίνεται,
αλλά να παραμείνουμε μέσα του όσο περισσότερο μπορούμε» (σ. 20). ‘Η άπορία
επιτείνεται και από την εξής φράση: «‘Η ίδια η έρμηνευτική δεν είναι φιλοσοφία:
θα έπιθυμούσε απλώς να υποβάλει στη σημερινή φιλοσοφία “προς εμμελην μελέ-
την” ένα έεχασμένο μέχρι σήμερα αντικείμενο».

‘Η προαγμάτευση από την έρμηνευτική του «αντικείμενου» αυτού —της βιοτικής
πραγματικότητας— φαίνεται ότι δεν μπορεί να αποκλιθεϊ φιλοσοφική, στο βαθμό
που ο Χάιντεγγερ εκλαμβάνει την φιλοσοφία κατά τον παραδοσιακό τρόπο ως θε-
ωρητική, έννοιακή ανάπτυξη. Ο ρόλος της έρμηνευτικής περιορίζεται έτσι κυ-
ρίως σε μια κριτική και προπαρασκευαστική λειτουργία, με στόχο να καταδείξει τό
άδασμο δύο αίτημάτων που συχνά και έπιμονα διατυπώνονται στη φιλοσοφία. Τό
πρώτο άπαιτεί «να μην μένει κανείς πολύ στις προϋποθέσεις, αλλά να θεάται τά
ίδια τά πράγματα», ενώ τό δεύτερο έπιμένει ότι «οί προϋποθέσεις θα έπρεπε να δια-
βιάζονται στό κοινό με τρόπο γενικά κατανοητό, δηλ. να είναι κατά τό δυνατόν
ακίνδυνες, πειστικές» (σ. 19). Τά αίτήματα αυτά «περιβάλλονται την έπιφαση της
καθάρ άντικειμενικής απόλυτης φιλοσοφίας» — μια έπιφαση που η έρμηνευτική

μπορεί και όφείλει να ακυρώνει, μαζί με τόν μύθο μιας φιλοσοφίας που προσεγγί-
ζει τά πράγματα έλευθερη προϋποθέσεων και προκατάληψης¹⁸. Προετοιμάζοντας
την γκανταμεριανή «αποκατάσταση της προκατάληψης»¹⁹, ο Χάιντεγγερ άποκα-
λύπτει ως μεγαλύτερη και σκοτεινότερη προκατάληψη τό αίτημα μιας «απρούπο-
θετης» και «απροκατάληπτης» κατανόησης (και φιλοσοφίας), μιας θεωρήσης έλευ-
θερης από τούς περιορισμούς οποιασδήποτε έπιμερους σκοπιάς και ειδικής οντικής
γωνίας. ‘Η «έπιστημονικότητα και αντικειμενικότητα» προσφέρουν άπλώς τό πρό-
σχημα της αναόρευσης της «ακρίσιας» σε ύψιστη άρχη και της εξάπλωσης μιας
βαθείας «τυφλότητας» (σ. 82). ‘Ως κριτική αυτής της άκρίσιας, η έρμηνευτική
καθιστά σαφές ότι ούδέποτε μπορούμε να παραιτηθούμε από τήν οπτική γωνία
μέσα από τήν οποία βλέπουμε τά πράγματα: αυτό που επιβάλλεται είναι η «ρητή
ακρειοποίησή» της στην ιστορική της διάσταση. Τό σχήμα του «έρμηνευτικού κύ-
κλου» που θα έκτεθεί στό *ΕκΧ* κρίσεται έδω εν τή γενέσει του.

‘Η θεμελιώδης λειτουργία της οικειοτήτης του όρίζοντα μέσα από τόν όποιο
προσεγγίζουμε τή ζωή, τή βιοτική πραγματικότητα και τις «προϋποθέσεις» της
φιλοσοφικής μας στάσης συνίσταται σε μια *αποδόμηση* (Abbau, Destruktion) της
φιλοσοφικής παράδοσης. Σε αντίθεση με τό αίτημα μιας «άμεσης» σύλληψης τών
πραγμάτων που είχε διατυπώσει άρχικά, στην πορεία της παράδοσης ο Χάιντεγ-
γερ έπισημαίνει ότι «αυτό που άπλώς έμφανίζεται καθ’ έαυτό δεν αποτελεί καθ’
ανάγκην τό ίδιο τό πράγμα» που αναζητούμε. Μία «τέτοια άπλή προσληψη δεν
διασφαλίζει απόλυτος τίποτε» (σ. 75), καθώς καθορίζεται αποφασιστικά από τήν
παράδοση και από τούς ιστορικά διαμορφωμένους τρόπους σύλληψης τών όντων.
‘Η παράδοση συσσωρεύει έλλειπάλληλα σφώματα «επικύψης», τά όποια φεί-
λουν να αποκομίσουν σε μια άνάστροφη ιστορική πορεία «αποδόμησης» που θα
όδηγει στις «εμπραγματες πηγες» προέλευσης τών φιλοσοφικών έρωτημάτων και
έννοιων. Σε αντίθεση με τήν «άνιστορικότητα της φαινομενολογίας», που θεωρεί
ότι «τό πράγμα» συλλαμβάνεται «από οποιαδήποτε οπτική γωνία μέσα σε μια
άφελή προαίεια» (σ. 75), η έρμηνευτική όφείλει να λαμβάνει υπ’ όψιν τόν βαθιά
ιστορικά χαρακτηριστή της ύπαρξής μας και της διαρκώς έπτήγωση του ιστορικού φορτίου
που έχει συσσωρευθεί στις έννοιες, αποτελώντας άπαράγραπτη προϋπόθεση της
κατανόησης. Με αυτή τήν έννοια, όπως έπιθεβαίνω και μια γραπτή σημείωση
του Χάιντεγγερ, «η έρμηνευτική είναι *αποδόμηση!*»²⁰ (σ. 105).

‘Ας συνοψίσουμε: Τό πρώτο αυτό κείμενο του Χάιντεγγερ αναδεικνύει τό κατα-
νοείν ως έγγενές, μόλιμο και ούσιώδες στοιχείο που διαπερνά κάθε πλευρά της ανθρώ-
πινης ύπαρξης. ‘Η εξέλιξη που σημειώθηκε κατά τόν 17ο αιώνα όφείλει να άνα-
στραφεί, ώστε η έρμηνευτική να παψει να άποτελεί σύστημα εξειδικευμένων κανόνων
και τεχνικών της κατανόησης (όπως πίστευε ο ίδιος ο Χάιντεγγερ για τήν έρμηνευ-
τική του Σλάεμαχερ) ή μέθοδο τών ‘Επιστημών του Πνεύματος (όπως πίστευε για
τήν έρμηνευτική του Ντλτσαί) και να παυτισθεί με τήν ίδια τήν κατανοητική πράξη.
‘Η έρμηνευτική της βιοτικής πραγματικότητας δεν άποτελεί «τέχνη» ή διδασκαλία
περι έρμηνείας, αλλά τήν καθαρά και θεμελιώδη αυτοερμηνεία της ύπαρξης. ‘Ως *apollia*

philosophiae, είναι μια φιλοσοφική έρμηνευτική που διατηρεί το Dasein σε «έγρηγορη», υπενθυμίζει την ιστορικότητα και πεπερασμένα προσδιορισμένη πραγματικότητα, κάθε φιλοσοφικής θεώρησης – παραμένει ωστόσο μια φιλοσοφική έρμηνευτική, χωρίς να μετασχηματίζεται σε έρμηνευτική φιλοσοφία.

Φαίνεται πάντως ότι ο χαρακτηρισμός από τον Γκάνταμερ της γενικής στη φράση «έρμηνευτική της βιοτικής πραγματικότητας» ως γενικής υποκειμενικής πρέπει πιθανότατα να τροποποιηθεί: η γενική είναι συγχρόνως υποκειμενική και αντικειμενική. Ως γενική υποκειμενική, καθιστά τη βιοτική πραγματικότητα φών υποκειμένο της έρμηνευτικής, αναγορεύει την πράξη σε πηγή και χώρο προέλευσης και ανάπτυξης της. Ως γενική αντικειμενική, στρέφεται προς τη βιοτική πραγματικότητα ως αντικείμενο μιας ανάλυσης που (όσο κι αν ο Χάιντεγγερ επιθυμεί να το αποφύγει) δεν μπορεί παρά να ονομαστεί θεωρητική – αδυνατώντας συγχρόνως να θεμελιώσει την παρουσία και νομιμότητά της. Προεικονίζεται εδώ ο αντίστοιχος κύκλος που θα επιχειρήσει να διαγράψει το *ΕκΧ* και που θα αποδεχθεί μοιραίας για την έκθεση του έγχειρήματος: Η ανάλυση της υπαφής (*Daseinsanalytik*), που καλείται να αναδείξει το «νόημα του *Εΐναι*» και να το θεμελιώσει στο Dasein, θα μείνει η ίδια μετέωρη και άδικαιη να επιθεωράσει την προέλευσή της μέσα από την πρακτική, προβληματική δραστηριότητα του Dasein. Τόσο η έρμηνευτική της βιοτικής πραγματικότητας όσο και το *ΕκΧ* αποτελούν θεωρία που υποδέχεται πλήρως και ανεπιτυχώς μια προ- και έξω-θεωρητική στάση.

II. ΚΥΚΛΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ

Όπως αναγνώρισε ο ίδιος ο Χάιντεγγερ³¹, η εξοικείωσή του με την έννοια της έρμηνευτικής οφείλονται στις θεολογικές σπουδές της νεότητάς του, καθώς και στη μελέτη της θεωρίας του Ντελταύ για τις ιστορικές Έπιστήμες του Πνεύματος. Στην πανεπιστημιακή παράδοση του 1923, είναι σαφές ότι ο Χάιντεγγερ αδυνατεί να διασαφίσει επαρκώς την «έρμηνευτική» διάσταση της σχέψης του, την επι-καλείται ωστόσο προκειμένου να λάβει αποστάσεις από τη χουσερλιανή φαινομενολογία ως «απροϋπέθετη» και «αύστηρη» επιστήμη. Όταν πάντως τέσσερα χρόνια αργότερα απευθύνεται με το *Εΐναι* και Χρόνος στο ευρύ κοινό, εμφανίζεται διασακτικός στην εγκατάλειψη του όρου φαινομενολογία και στη λήψη σαφών αποστάσεων από τον Χούσερλ, εξακολουθώντας να χαρακτηρίζει το όντολογικό του έγχειρμα ως φαινομενολογικό: «όντολογία και φαινομενολογία [...] χαρακτηρίζουν την ίδια τη φιλοσοφία, όσον αφορά στο αντικείμενό της και στον τρόπο του χειρισμού [του αντικειμένου]» (*ΕκΧ*, σ. 38).

Τέτοιου είδους ταυτίσεις μπορούν να εκληφθούν ως δείγματα μιας ροπής προς ανεπιτήρητες έννοιολογικές απαμβλύσεις. Θα μπορούσαν πάντως να αξιολογηθούν θετικότερα, αν υποθέσουμε ότι εκφράζουν την επίγνωσή τους τίτλοι, κατευθύνσεις και σχολές συχεράνουν μάλλον παρά υποδοθούν την φιλοσοφική κατανόηση, και επομένως πρέπει να υπονομευθούν στη μονομέρειά τους. Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, ο Χάιντεγγερ στο *ΕκΧ* δεν περιορίζεται στο συμβιβασμό και στη σύνψη όντολογίας και φαινομενολογίας, αλλά φαίνεται να άναφει και την εναντιότητα

έρμηνευτικής και φαινομενολογίας: «Η φαινομενολογία του Dasein είναι έρμηνευτική με την άργέγνη σημασία της λέξης, ή οποία αναφέρεται στο έργο της έρμηνείας» (σ. 37). Έπιχειρώντας να διασαφίσει έγγύτερα αυτή την «άρχέγνη σημασία» της έρμηνευτικής, ο Χάιντεγγερ διακρίνει στην περίφημη «μεθοδολογική» έβδομη παράγραφο του έργου τρεις συνιστώσες του «έρμηνευτικού» χαρακτηρισμού αυτής της φαινομενολογίας.

Η πρώτη αφορά στο «μεθοδολογικό νόημα της φαινομενολογικής περιγραφής», που συνίσταται σε «έρμηνεια» (*Auslegung*): «Ο λόγος της φαινομενολογίας λαμβάνει τον «χαρακτήρα του έρμηνευτικού», με την έννοια της μετάδοσης, του άγγελματος, της διαμνηστής (*kundgeben*). Τα «άγγελόμενα», δηλαδή το νόημα του *Εΐναι* και οι όψεις του Dasein, έχουν άφοτερα το θεμέλιό τους στο Dasein και στην κανονική δραστηριότητα ως «έμφυμμένη προβολή» (*geworfener Entwurf*), και όχι στα άνασταχαστικά ένεργήματα μιας αποδελτιτικής συνείδησης. Είναι προφανές ότι ο Χάιντεγγερ προσφέρει σε αυτή την έρμηνευτική διάσταση και της προσοδίδει υπαρκτική σημασία, προκειμένου να αντιστασθεί ό,τι αποκαλεί έρμηνευτική φαινομενολογία προς τη φαινομενολογία του Χούσερλ³². Η δεύτερη διάσταση της έρμηνευτικής του *ΕκΧ* έγκνεται στη σημασία της για την «έτεξεργασία των όρων της δυνατότητας κάθε όντολογικής έρευνας», δηλ. και εκείνης που αποδίδει στο *Εΐναι* άλλων όντων και όχι μόνο του Dasein (σ. 37). Καθώς το *Εΐναι* των όντων και το νόημά του αναδέχεται μόνο έντός της κατανοητικής δραστηριότητας του Dasein, το οποίο κατέχει έτσι ένα «όντικο-όντολογικό προβάδισμα» έναντι όλων των άλλων όντων (σ. 13-14), η δυνατότητα των έπιμέρους «περιφερειακών όντολογιών» στηρίζεται σε μια πρότερη «έρμηνευτική» διανοίξη των υπαρκτικών δομών του Dasein και του νοήματος του *Εΐναι* που αυτό κατανοεί. Η τρίτη διάσταση της έρμηνευτικής, τέλος, όφειλεται στο «όντολογικό προβάδισμα του Dasein», άπτεται μιας «έρμηνειας του *Εΐναι* του Dasein» και αφορά σε μια «άναλυτική της υπαρκτικότητας της υπαφής» (σ. 38). Η διάσταση αυτή χαρακτηρίζεται από τον Χάιντεγγερ ως η «πρωτεύουσα», καθώς από αυτή την υπαρκτική άναλυτική του Dasein θα έκκινήσει και θα διέλθει ή άπώτερη ανάπτυξης της «θεμελιώδους όντολογίας».

Οι διασαφίσεις αυτές επικυρώνουν το περίγραμμα της χάιντεγγερικής σύλληψης της έρμηνευτικής που διακρίνουν στην παράδοση του 1923, χωρίς ωστόσο να συνιστούν ιδίαιτερη πρόοδο όσον αφορά στην άδρότητα και έμβριθεια της χάιντεγγερικής έννοιολογίας. Ο ειδικά έρμηνευτικός χαρακτηρισμός της «άναλυτικής της υπαρκτικότητας της υπαφής» δεν αναδεικνύεται, ενώ ο αναγνώστης άδυνατεί να διαγνώσει τη σχέση της με ό,τι παραδοσιακά καλείται έρμηνευτική. Μάλιστα, παρά τις πρώτες έμφατικές τοποθετήσεις, στην πορεία του *ΕκΧ* ή έννοια της έρμηνευτικής καθίσταται «παράξενα ώχηρη»³³ και ουσιαστικά εξαφανίζεται από το προσκήνιο. Βέβαια, το γεγονός αυτό δεν άρκει για να άναφέρει τη σημασία του έργου για την έρμηνευτική ή κύρια συμβολή του Χάιντεγγερ στην έρμηνευτική προβληματική περιέχεται στις παραγράφους του *ΕκΧ* που είναι άφιερωμένες στο «Dasein ως κατανόηση» (παρ. 3.1) και στο «κατανοείν και έρμηνεία» (παρ. 3.2).

Το κατανοείν εμφανίζεται στο *ΕκΧ* όχι ως μέσο γνώσεως και έπιστήμης, αλλά

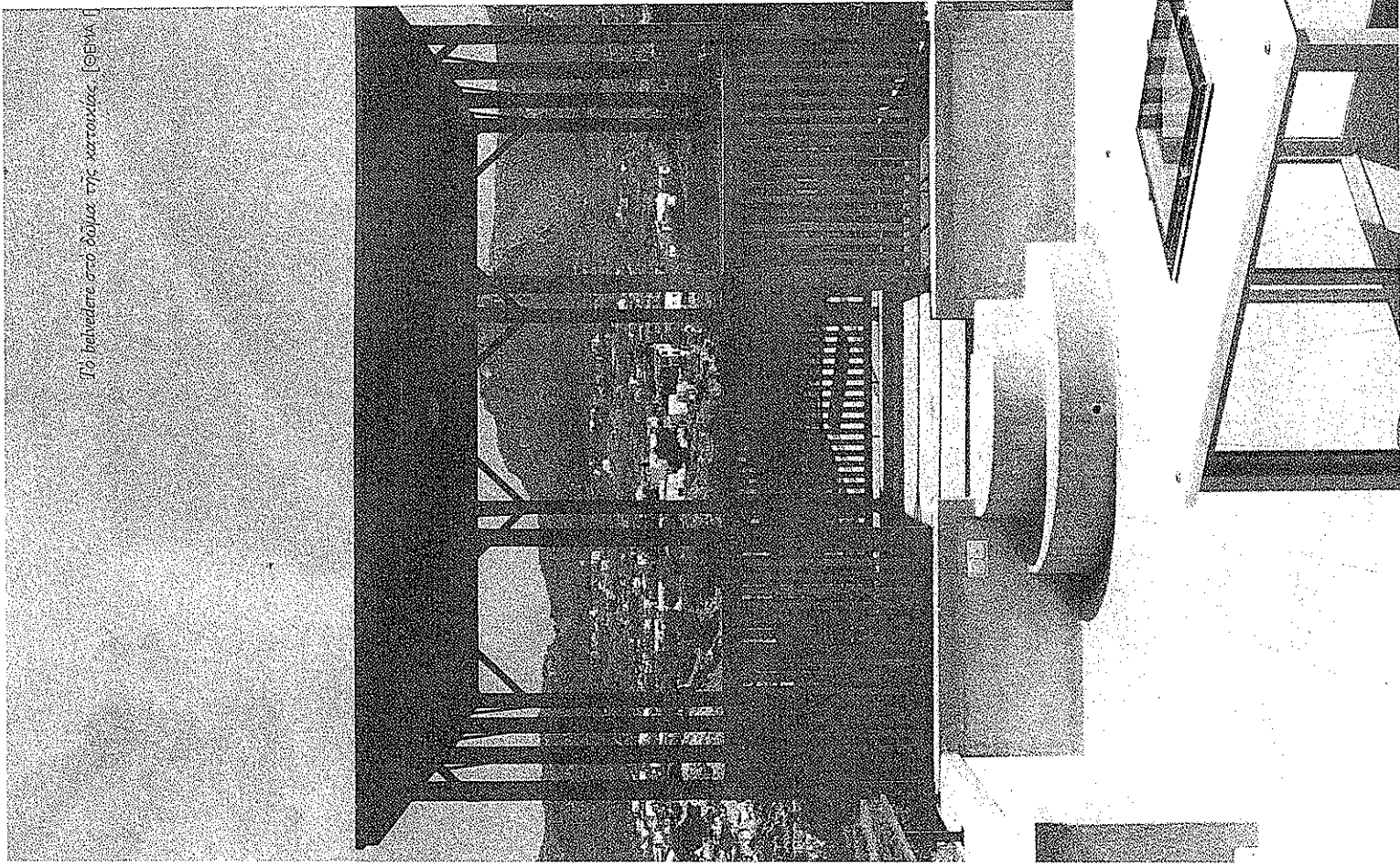

προ-θέαση (Vorsicht) στην κατεύθυνση τήν οποία εξ άρχης λαμβάνει ή έρμηνευτική κίνηση ή πρό-ληψη (Vorgriff) στην «έννοιακότητα» που έχει επιλεγεί για τήν έρμηνεία (σ. 150).

Η τριαδική αυτή ύπόσταση τής προκατανόησης³⁶ αναδεικνύει διαφορετικές πλευρές τής εξέφρασης κάθε ειδικής έρμηνευτικής πράξης από τὸ προϋπαρχόν όλων τῶν σχέσεων, σημασιῶν, παραποιμπῶν και έξαφίσεων που συναποτελοῦν τὸν κόσμον τοῦ έρμηνευτή. Κάθε «κατανόηση τοῦ κόσμου» συνιστᾶ και μιά «κατανόηση τής ύπαφξης», και αντίστροφως, «κάθε έρμηνεία που πρόκειται νά προσπόσει κατανόηση όφειλε νά έχει ἤδη κατανόηση τὸ πρὸς-έρμηνείαν», καθώς κινεῖται εξ άρχης ἐντὸς αὐτῆς τής «προ-δομῆς» (σ. 152). Τὸ ὅλον ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐκκινεῖ κατὰ τὸν Χάιντεγгер ή κατανόηση τοῦ μέρους δέν είναι ἐπομένως ή δλόττητα ἐνὸς ξένου κειμένου ἢ μίας βιογραφίας, ἀλλὰ ή ἔκφραση τοῦ δικου μας Dasein, ὡς ἐνὸς συνόλου προδιαμορφωμένων σχέσεων με τὸν κόσμο που καθοδηγεῖ κάθε έρμηνευτική πράξη: «Αὐτός ὁ κύκλος τής κατανόησης δέν είναι ἕνας κύκλος ἐπὶ τοῦ ὁποίου κινεῖται μιά κοινή μορφή γνώσης, ἀλλὰ ή ἔκφραση τής υπαρκτικῆς προ-δομῆς τοῦ ίδιου τοῦ Dasein» (σ. 153).

Σὲ ἀντίθεση με τις Ἐπιστῆμες τοῦ Πνεύματος που, ἐπιρρασασμένες ἀπὸ τὸ φυσικοεπιστημονικό μεθοδολογικό ιδεῶδες τής «ἀφίθειας» και τής «ἀπροϋπόθετης γνώσης», θά ἐπιθυμοῦσαν νά υπερβούν αὐτή τήν κυκλική δομή τής κατανοητικῆς λειτουργίας, ὁ Χάιντεγгер ἀρνείται νά δει τὸν έρμηνευτικό κύκλο ὡς ἀπευκταίο ἔλαττωμα. Ὁ έρμηνευτικός κύκλος δέν είναι ὅτε ἕνας circulus vitiosus, ἕνας «φωλιος κύκλος» ἀπὸ ἐκείνους που ἀπεχθάνεται και καταδικάζει ή παραδοσιακή Λογική, ὅτε μιά «ἀνατόφρευκη ἀτέλεια», τήν οποία ὀφείλομε ἀναγκαστικά νά ἀνεχθούμε (σ. 153). Ἀποτελεῖ ἀντίθετα ἔργινές και ἀπαράγραπτο δομικό στοιχείο κάθε κατανόησης και κάθε σχέσης με τὸν κόσμο, ἐνὸ ἐπιγένημά του ἀποτελοῦν ἀκόμη και οἱ δῆθεν «ἀπροϋπόθετες» και «ἀπροκατάληπτες» ἀκριβείς θετικές ἐπιστῆμες. Ἡ κατανόηση ἀπεγκλωβίζεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ψευδές ιδεῶδες μίας ἀπόλυτης γνώσης και ἀλήθειας και συμφιλιώνεται με τήν υπαφξιακή τής διάσταση, τήν περατότητα τής, τήν ιδιότητά τής νά είναι ὀλοκληρωμένη ἀλλὰ ὄχι ὀριστική, ὀλική ἀλλὰ και πρσματική. Ἡ κατανόηση οὐδέποτε θά ἐξέλθει τοῦ ὀρίζοντα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπιτελεῖται, οὐδέποτε θά ξεφύγει ἀπὸ τήν προ-κατοχή, τήν προ-θέαση και τήν πρό-ληψη — σκιές που δέν τήν ἀκολουθοῦν, ἀλλὰ τήν καθοδηγοῦν. Ἡ «περίσταση» (Situation), ή καιρικότητα (καιρός) που τήν περιβάλλει δέν ἀποτελεῖ ἀναγκαῖο κακό, ἀλλὰ συνήκη τής δυνατότητας κάθε κατανόησης.

Στὸ χαινεγгерιανὸ σχῆμα, τὸ πρὸς-κατανόηση (σκειος, ὄν ἐν γένει, κείμενο, προφορικός λόγος, περίσταση, γεγονός, πρόθεση, ἀτομική ύπαφξη, οἱ Ἄλλοι) ἐμφανίζεται μόνο στὸ φῶς τῶν προϋποθέσεων που θέτει ή τρισδιάστατη προκατανόηση. Μιά προσπάθεια τοῦ έρμηνευτή νά ἀπαλείψει τίς προδιαμορφωμένες στάσεις και προσεγγίσεις του δέν θά ἦταν ἀπλῶς ἀτελέσφορη, ἀλλὰ θά ἀποτελοῦσε και ἔνδειξη δέξιας έρμηνευτικῆς πύφλωσης, που θά τὸν ἀπέτρεπε ἀπὸ τὸ ἕνα και μοναδικὸ έρμηνευτικό desideratum: τή διαρκῆ ἐπίγνωση τῶν προϋποθέσεων τής κατανόησης και τής έρμηνείας. Βέβαια, ὁ έρμηνευτικός κύκλος ἀποτελεῖ αὐθεντικό κύκλο μόνο ὅταν

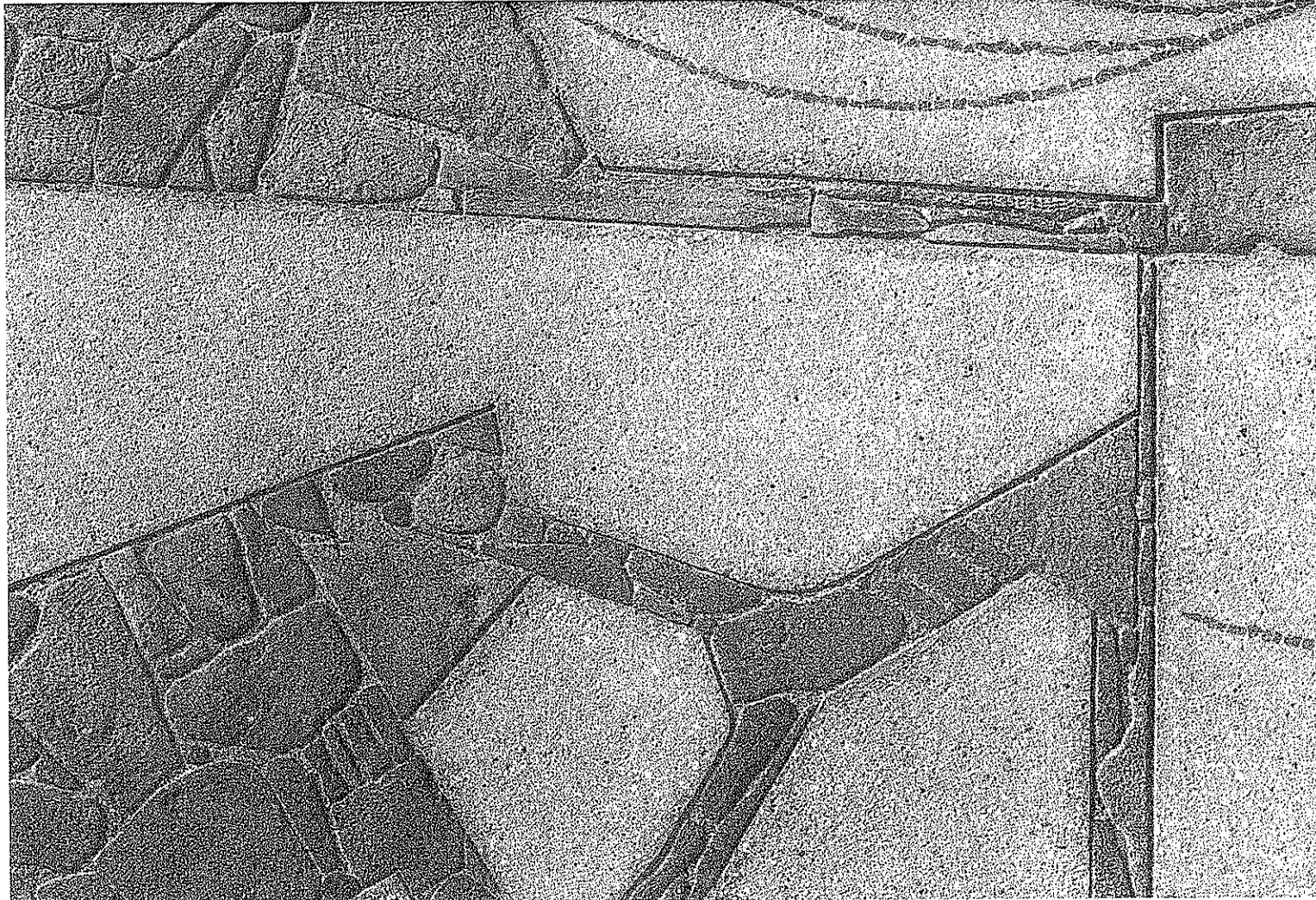
διανυόμενος μετακειμήλι, και την ίδια την προκατανόηση. (Ο Λάντερνερ εμφανίζεται ως τόσο ουσιαστικός να εξετάσει και να διατυπώσει ρητά τα αξιολογικά και θεωρητικά επιτεύγματα που εν σπέρματι περιέχει το σύγγραμμα του ερμηνευτικού κύλου¹⁰. Περιγράφεται απλώς στην εισήγηση ότι «το αποφασιστικό είναι όχι να εξέλθουμε του κύλου, αλλά να εισέλθουμε εντός του με όρθιο πρόσωπο» (σ. 153).

Πώς είναι όμως ο «όρθιος πρόσωπος»; (θα ανέμενε κανείς ότι η όρθιότητα της διάγνωσης του κύλου συνίσταται και εξαντλείται στη διαρκή συνείδηση του κύλου-πρώτος γρακτίζα της κατανόησης και έρμηνείας, στην αυτοπερίγνωση ότι αυτές καθοδηγούνται από συγκεκριμένες προϋποθέσεις και στην αδιάλειπτη προσπάθεια να αποκαλυφθούν κατά το δυνατόν. Η όρθιότητα είναι η ερμηνευτική κύλου είναι μια διάγνωση κριτικής συνειδητοποίησης, αυτοελέγχου και αυτοέλεγχος. (Ο Λάντερνερ προσάδει ως τόσο στην «όρθιη είσοδο» ένα διαφρετικό νόημα, καλώντας τον έρμηνευτή να μην υποκύπτει πειθήνια στην προκατανόηση που του υπογράφουν διαφόρες «επίνοιες και δημιόειες έννοιες», αλλά να την διαμορφώνει «μέσα από αυτά τούτα τα πράγματα» (σ. 153). Η λακωνική αυτή, επίκληση, μιας «εμπειρηματικής» σχέσης της προκατανόησης με το πρὸς-κατανόησης γρακτίζας της καταπλήθους έρωτηματικού. Δεν θα έπρεπε ο «εμπειρηματικός» προκατανόησης σε νοήσης να τοποθετηθεί αποκλειστικά στον πόλο του πρὸς-κατανόησης και όχι της προκατανόησης; Δεν οδηγεί η επίκληση μιας «εμπειρηματικής» προκατανόησης σε συγκρότηση της πραγματικής φύσης του κατανόηση, σε παραγωγή της βασικής τάς του πόλου του έρμηνευτή, και εν τέλει στην ψευδοποίηση της ανακρίτητος μιας «αντικειμενικής» έρμηνείας γρή, σε μια προκατανόηση που υποτίθεται ότι διαμορφώνεται μέσα από «αυτά τούτα τα πράγματα».

Η αναγωγή των «πράγματων» σε μόνη κανονιστική όψη της έρμηνείας διαφρηγνύει και ανεφώνει τον ερμηνευτικό κύκλο, αφού πλέον η κατανόηση καθοδηγείται μονοσήμαντα από αυτά — τόσο ως ερμηνεύμενα όσο και ως πηγή της προκατανόησης μας. Στην φιλοσοφική Έρμηνευτική του Γκάνταμπερ, αντίθετα, και υπό την αποφασιστική επίρρηση του Βγέλου, ο ερμηνευτικός κύκλος αναπτύσσεται και μετασχηματίζεται ώστε να μπορεί να διανυθεί παραγωγικά. (Ο πόλος του έρμηνευτή, ο πόλος της προκατανόησης, είναι ένας πόλος διαμορφωμένος από την παράδοση και έχει παραβεί ως «επιπεριγός ιστορίας» (Wirkungsgeschichte). Ο έρμηνευτής δεν αναζητεί μονότονα την γήμια «αυτών των πράγματων», αλλά παράγει και διανύει έναν κύκλο μεταξύ ιστορίας και παρόντος, μεταξύ του ιστορικά παραγμένου πόλου του Πνεύματος και του μεφους μιας ειδικής ατομικής δημιουργίας.

Η «όση του Όε» της έρμηνείας και η «πρὸ-όση της κατανόησης» από-τέλου ανεκτιμήτες συμβολές του Λάντερνερ στην ερμηνευτική φιλοσοφική, ανώκεινιωνας την κατανόηση και την έρμηνεία σε υπαρκτικά γρακτίζα με εφρος, σημασία και εμβέλεια που μεγαλυτέρη απ' όσο επέτρεπε η στενή οπτική γωνία της παραδοσιακής ερμηνευτικής. Τα εννοιολογικά κενά που επιστηματοποιών η ελθειψη επαρκών διασαφήσεων, ή αδυναμία ανάδειξης του είδικα ερμηνευτικού γρακτίζα του έγγειφίματος, όφειλονται μεταξύ άλλων και στις συνθήκες συγγραφής του έργου¹¹. Θα διολιγρώσουμε την αναφορά στο IIX με την επι-

¹⁰ Υποκείμενο του άρθρου, επεξεργασμένο εναντίον του αρχικού κειμένου των σημειώσεων. [ΕΡΜ]

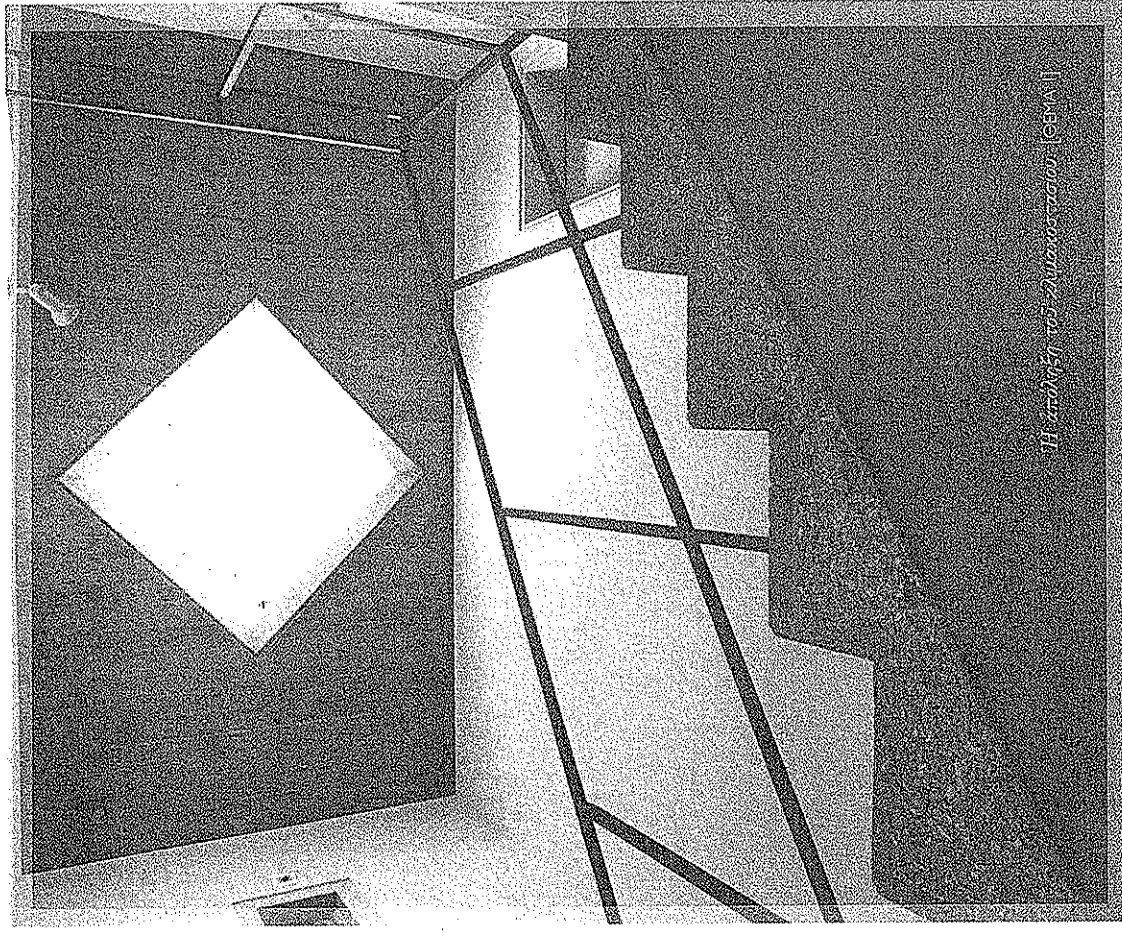

σημανση του ζήτηματος που ανακύπτει όταν το εύρος τής σημασίας τής κατανόησης και τής έρμηνείας επεκτείνεται τόσο πολύ, ώστε να καλείται να υπερβεί και να διαρρήξει ακόμη και τα όρια τής γλώσσας.

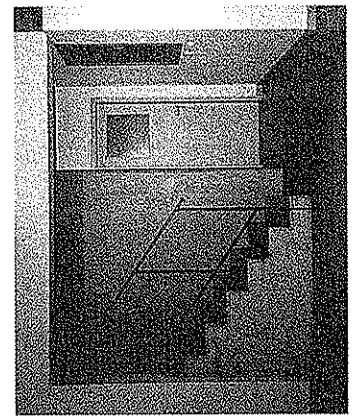
Ο Χάιντεγκερ είχε ήδη εξ αρχής αναφερθεί σε ένα «προκαταγρορηματικό απόλο δράσθαι» των όντων ως μορφή άρχέγονης κατανόησης τους, που έρμηνεύει τα όντα «ως τραπέζι, πόρτα, άμάξι, γέφυρα» χωρίς να χρειάζεται να διατυπωθεί ρητά «σε μια προσδιοριστική απόφανση» (σ. 149). Στο κεφάλαιο που θέμα του έχει την «απόφανση ως παράγωγο τρόπο έρμηνείας» (παρ. 33), ο Χάιντεγκερ θα αντιπαραβάλει στην απόφανση «το σφυρί είναι βαρύ» μια «άρχέγονη επίτελεση τής έρμηνείας» του τύπου «πολύ βαρύ», ή «το άλλο σφυρί!». Ένω η απόφανση έκφραζει μια στάση βιωματικής ουδετερότητας, απόστασης και θεωρητικής (ή και κλο-γικής) εναντίωσης, η άρχέγονη έρμηνεία επιτελείται στη βάση μιας σχέσης βιο-τικής εξοικείωσης με τα όντα, ή οποία αποκτάται στην καθημερινότητα τής ύπαρξης και τα κατανεί ως «πρά-χειρα», ενάσσοντάς τα «ώς» αυτά ή εκείνα στο σύνολο σχέσεων και πρακτικών παραπομπών που συναποτελεί τον «κόσμο» μου. Αυτό το «έρμηνευτικό Ώς», ή πρωτογενής δομή τής εξοικείωσης με τα πράγματα, τής αποκαλύψης και κατανόησης τους, όφειλε να διακριθεί από το «άποφαντικό Ώς», το οποίο συνιστά μια «παράγωγη» μορφή «αυτοπέδωσης» του πρώτου (σ. 158).

Με τη διάκριση έρμηνευτικού και άποφαντικού Ώς επιχερφαίται για πρώτη (και πιθανότατα για τελευταία) φορά στην ιστορία τής έρμηνευτικής ή άποσυνδότης της από τη γλώσσα και η απόδοση σε αυτήν μιας προ- και έξω-γλωσσικής διάστασης. Είναι όμως δυνατή αυτή ή διάκριση; Είναι πειστική ή άποπειρα ανάδειξης ενός έξω-γλωσσικού «έρμηνευτικού Ώς», στο πλαίσιο μιας έρμηνείας επίτελούμενης ανέξέρτητα από τη γλωσσική έκφορά τής; Πώς συγκροτείται αυτό το «άρχέ-γονο Ώς», πώς δηλώνεται; Είναι εν γένει δυνατή μια σχέση εξοικείωσης με τον κόσμο που δεν θα διαφρώνεται γλωσσικά, δεν θα έχει χρεία τής γλώσσας και δεν θα τήν προϋποθέτει; Όσο για το «προκαταγρορηματικό απόλο δράσθαι» που επι-καλείται ο Χάιντεγκερ ως τρόπο επίτελεσης αυτής τής άρχέγονης κατανόησης, φαίνεται να επέχει θέση μιας οιονεί ένορατικής γνώσης που αποκτάται στο πλάι-σιο τής καθημερινής πράξης. Πώς συμβιβάζεται όμως ή «άπλοτητα» και προ-κα-τηγορηματική αμεσότητα αυτού του δράσθαι με τήν φύση τής κατανόησης που «κατανόηση «τινός ως τινός»— έχει πάντοτε σύνθετο και συνθετικό χαρακτήρα; Και τί είδους «απόλο δράσθαι» είναι αυτό, όταν ακόμη και η πρωτογενής αίσθητη-ραική πρόσληψη έχει αποκαλυφθεί ως σύνθετο έρμηνευτικό ένεργημα;

Σε μια παράδοση του χειμερινού εξαμήνου 1925-26, ο Χάιντεγκερ χαρακτη-ρίζει το «είδος του Είναι τής γλώσσας» ως «σχοτεινό μέχρι σήμερα» και ως «όντο-λογικά έντελώς άνηγματικό»²⁹. Στους λίγους μήνες που μεσολάησαν έως τη συγ-γραφή του *ΕκΧ*, ο φιλόσοφος δεν φαίνεται να έκανε σημαντικά βήματα προς άρση αυτών των αδιεξόδων. Δεν είναι άλλωστε τυχαία ή άνασάτωση που επιφέρει ή γλώσσα και «το ύταρκτικό-όντολογικό θεμέλιό τής», ή όμυλία, στις τριαδικές, προ-αναστολισμένες στις «έκστάσεις» του χρόνου σχηματοποιήσεις που επέξεργάζε-ται

Η απόληξη του γλυπτού σταίον (ΕΒΕ)

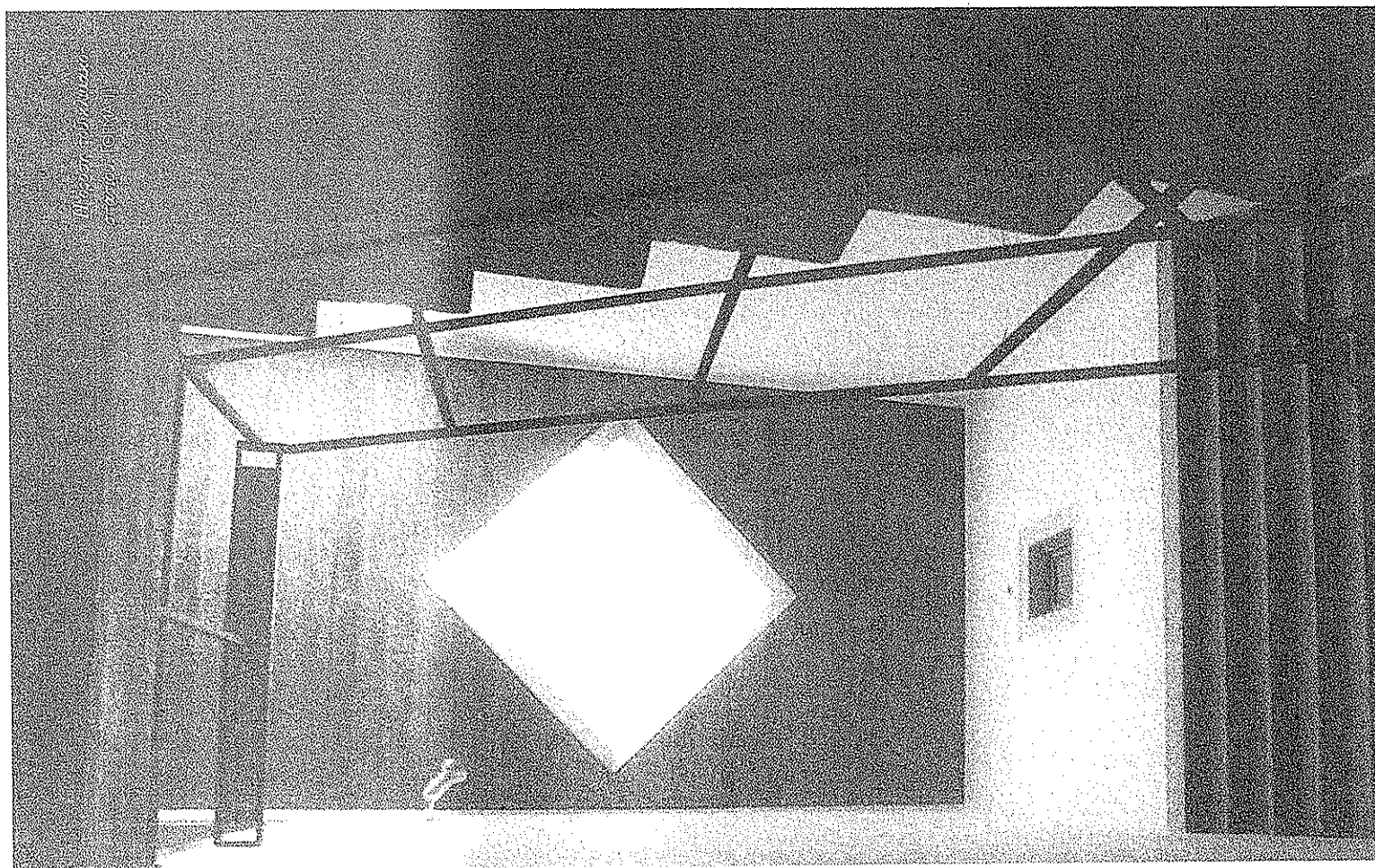

ο Χάιντεγκερ στο *ΕκΧ*. Η όμιλία εμφανίζεται αρχικά ως «έξιτου ἀρχέγονη με τὴν εὐφροσύνη (Befindlichkeit) καὶ τὸ κατανεῖν (Verstehen)» (σ. 161). Κατὰ τὴν ἀντιστοιχίαν, ὡστόσο, αὐτῶν τῶν ὑπαρκτικῶν χαρακτηριστικῶν πρὸς τὴς τρεῖς χρονικὲς διαστάσεις (παρ. 68), καὶ ἐνῶ τὸ κατανεῖν θεμελιώνεται στὸ μέλλον καὶ τὴ εὐφροσύνη στὸ παρελθόν, ἡ όμιλία παραγκωνίζεται στὴ στιγμή τῆς με τὸν παρόν ἀπὸ τὴν «κατάπτωση» (Verfallen), ἡ ὁποία τὴν υποκαθιστά. Η σύγκριση ἀπλῶς εἰπεται με τὴν ἐπιστήμανση ὅτι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ όμιλία «δὲν γρονθοπύται πρωτογενῶς σὲ μιὰ εἰδική ἐκσταση», τὸ παρόν ἀναλαμβάνει καὶ ἐπιτελεῖ ἐντός τῆς «μιὰ προνομιακῆ συστατικῆ λειτουργία» (σ. 319). Τελικά, ἡ γλώσσα θὰ συναρθεῖ ὡς «φωφεία» πρὸς τὴν ἀνασθεντικῆ «κατάπτωση», καὶ μόνο ἡ σιωπὴ θὰ ἐμφανισθεῖ ὡς ἀσθεντικῆ μορφῆ τῆς. Αὐτὸ πού με βεβαιώνει συμπεραίνει κανεὶς εἶναι ἡ ἀμνηχανία τοῦ Χάιντεγκερ ἔναντι τῆς γλώσσας, ἡ ὁποία πάντως τὸν «ἐκδικεῖται» καταλύοντας τὰ ἀπρόσφορα σχήματα στὰ ὁποῖα ἐπιχειρεῖ νὰ τὴν ἐντάξει.

III. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΑΓΓΕΛΑΜΑ

Μετὰ τὴν ἀποτυχία ὀλολήρωσης τοῦ *ΕκΧ*, ἡ στοχαστικὴ ἀναζήτηση τοῦ Χάιντεγκερ στρέφεται πρὸς νέες κατευθύνσεις. Ἡ διὰλεξη *Τί εἶναι μεταφυσική;* (1929) ἔχει ἤδη καταδείξει τὰ ἀδιέξοδα στὰ ὁποῖα ὀδηγήθηκε ἡ σκέψη του κατὰ τὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1920, ὀδηγώντας τον στὴν πραγματοποιήση τῆς περιώνυμης καὶ θεαματικῆς «στροφῆς» πού, παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη τοῦ ἴδιου, προέγμιασε σηματοδοτήσε μιὰ «ἀλλαγὴ τοποθέτησης»³⁰. Σὲ μιὰ ἀπλοποιημένη μορφῆ, αὐτὴ ἡ μεταστροφή μπορεῖ νὰ περιγραφεῖ ὡς παραίτηση ἀπὸ τὸ ἐργεφρμα τῆς θεμελιώσεως τοῦ νοήματος τοῦ εἶναι στὸ Dasein, καθώς καὶ ἀπὸ τὸ ἐργεφρμα μιὰς ἀναλυτικῆς τῆς ὑπαφῆς πού ὀδηγεῖ στὴν «θεμελιώδη ὄντολογία» καὶ τὴν κατευθύνει. Καθὼς τὸ Dasein, ἡ ἀσιμικὴ ὑπαφῆ, ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀδύναμο νὰ υποστυλώσει τὸν χαιντεγκεριανὸ θεμελιωτισμὸ, μετασχηματίζεται ἐμφανικὰ σὲ Da des Seins: σὲ Ἐδῶ (Da) ἑνὸς εἶναι (sein) πού δὲν ἀποτελεῖ πλέον «προβολή» (Entwurf) τῆς ὑπαφῆς, ἀλλὰ εἶνα δυναμικὸ ἱστορικὸ γίνεσθα ἀποκάλυψης καὶ ἀποκρύψης τῆς ἀλήθειας, ὑπερβαίνοντας καὶ ἐπικαθορίζοντας τὴν ἀνθρώπινη βούληση καὶ ἐξουσία.

Τὸ εὔρος τῆς χαιντεγκεριανῆς «στροφῆς» γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀντιληπτὸ στους φιλοσοφικοὺς κύκλους με τὴ δημοσίευση τῆς περίφημης Ἐπιστολῆς γιὰ τὸν Ἀνθρωπισμὸ, τὸ 1943, ὅπου καὶ ὁ περίφημος χαρακτηρισμὸς τῆς γλώσσας ὡς «ἴκκου τοῦ εἶναι»³¹: Ἡ γλώσσα δὲν ἀποτελεῖ πλέον ὑπαρκτικὸ χαρακτηριστικὸ ἀμφιβόλου λειτουργίας, ἀλλὰ τὸ κύριο πεδίο ἐκτύλιξης τῆς διαπάλης «κρυπτότητας» καὶ «ἀκρυπτότητας», διάλαμψης τῆς ἀ-λήθειας. Ἡ γλώσσα δὲν συνιστᾶ ἀνθρώπινο ἐνέργημα, χαρακτηριστικὸ ἢ δημιουργημένο, ἀλλὰ «ἀπόκριση» στὴν κλήση καὶ «φωνὴ τοῦ εἶναι». Τὸν ἐπόμενο σταθμὸ τῆς ἐνασχόλησης τοῦ Χάιντεγκερ με τὴ γλώσσα θὰ ἀποτελέσει τὸ κείμενο *Μιὰ συνομιλία μεσα ἀπὸ τὴ γλώσσα*, πού γράφεται τὸ 1953-54 «με ἀφορμὴ μιὰ ἐπίσκεψη τοῦ καθ. Τεζούκα ἀπὸ τὸ Αὐτοκρατορικὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Τοκιο» (UzS, σ. 269). Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ὑφολογικὰ κακότεχνη ἀπόπειρα διαλογικοῦ συμφολοσοφεῖν με τὸν Ἰαπωνία καθηγητῆ, ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ φιλοσοφικὸς διάλογος ὄχι μόνο γεννήθηκε, ἀλλὰ καὶ πέ-

Πλάνα τοῦ γυμνασίου
στον ΣΕΡΑΠ

θανε με τον Πλάτωνα. Ο χάντεγγερμανός διάλογος άγγίζει και συχνά υπερβαίνει τὰ όρια του καθόλου του και του Kitsch — όταν για παράδειγμα οί διαλεγόμενοι άναζητούν και άνακαλύπτουν την ουσία της γλώσσας στο Koto ba, όπου ba σημαίνει «τὸ φύλλωμα» ἢ «τὰ άνθη» και Koto «την καθαρή γοητεία της γαλήνιας κλήτης» (σ. 142)! Το ενδιαφέρον και ἡ σημασία του κειμένου άναδεικνύονται μόνο μετά τῆ διώλιση της ψευδοδιολογικής του διάστασης και τῆν απαλλαγῆ του από αὐτήν.

Στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Χάντεγγερ δρσκειται πράγματι «καθ' ὄδον πρὸς τῆ γλώσσα», τῆν ὅποια στὶς πρώτες του στοχαστικές άπόπειρες εἶχε εμφανεῖς δυσχερείες νά συλλάβει και νά άποστηρίξει φιλοσοφικά. Ὁ φιλόσοφος δέν ίκανοποιεῖται πλέον από τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς γλώσσας ὡς «ὄκου τοῦ Εἴναι»: Πρόκειται για μιά «μήχανη» ἔκφραση (σ. 90) πού παραδίδεται τῆν πολλαπλότητα τῶν γλωσσῶν και γλωσσικῶν οικογενειῶν (και ἄρα τῆν ὑπαρξη διαφορετικῶν «ὄκων τοῦ Εἴναι»), και πού ἐν πάση περιπτώσει αδυνατεῖ νά παράσχει «μιά ἔννοια τῆς οὐσίας τῆς γλώσσας» (σ. 112). Σὲ μιά χαρακτηριστική ἐπι-στροφή στὶς φιλοσοφικές του άποφάσεις, ὁ Χάντεγγερ αναζητεῖ πλέον αὐτῆ τῆν οὐσία σὲ ὅ,τι ἀποκαλεῖ «τὸ Ἐρημνευτικό», ὑποβάλλοντας παράλληλα τίς προηγούμενες ἔρημνευτικές του αναζητήσεις σὲ ριζικὴ ἐπανεξέταση και ἐπαναθεώρηση. Ἐχοντας ἐγκαταλείψει πρὸ πολλοῦ τῆ χρήση τῆς ἔννοιας τῆς ἔρημνευτικῆς, ἐπιανέρχεται τώρα σὲ αὐτὴν και τῆν ἐμφανίζει σὲ μιά τροποποιημένη μορφή — στῆ μόνη με τῆν ὅποια θά μπορούσε νά καταστει συμβατῆ πρὸς τῆν ὕστερη σκέψη του.

Ἡ ἔρημνευτικὴ δέν τὸν ενδιαφέρει πλέον ὡς «τέχνη τῆς ἔρημνείας» (ὅπως τοῦς παλαιότερους), ἀλλὰ οὔτε και ὡς «αὐτῆ αὐτῆ ἢ ἔρημνείας» (ὅπως τὸν ἴδιο παλαιότερα), ἀλλὰ στὸ πλαίσιο μιάς προσπαθείας νά «προσδιορίσει τῆν οὐσία τῆς ἔρημνείας μέσα από τὸ Ἐρημνευτικό» (σ. 98) — τὸ ὅποιο «δέν δηλώνει μόνο τὸ ἔρημνευτικόν, ἀλλὰ πρωτίστως τῆν κόμιστῆ ἑνὸς μηνύματος (Botschaft) και ἀγγελίματος (Kunde)», ἐνὸ «ἔρημνευτικόν εἶναι ἐκείνη ἡ ἔκθεση πού κομίζει ἀγγελία, στὸ βαθμὸ πού μπορεί νά ἀκούει ἕνα μήνυμα» (σ. 121-122). Ἡ ἔρημνευτικὴ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου δέν καθορίζεται πλέον από τῆ βιοτικὴ πραγματικότητα τῆς ἀτομικῆς ὑπαρξης: δέν συνίσταται πρωτίστως σὲ μιά αὐτοαναφορικὴ κατανόηση τοῦ ἀνθρώπινου βίου και κόσμου, ἀλλὰ στὸ «ἀκουστικόν» και ἀκολουθίαν στῆν «κόμιστῆ ἑνὸς ἀγγελίματος», στῆ «φύλαξη ἑνὸς μηνύματος» (σ. 126). Ἡ κατανόηση και ἔρημνεία ἐμπιέχουν ἔτσι δύο συνιστώσες: Τῆ λήψη και τὸ «ἀκουστικόν» τοῦ μηνύματος ἀφενός, τῆ «φύλαξη» και κόμιστῆ του ὡς «ἀγγελίματος» ἀφετέρου. Ἄν τίς συγκρίνομε με τῆν περιγραφή τοῦ κατανοεῖν στὸ *EinX* ὡς «ἔρημνευτικὴ προβολῆς», διαπιστώνομε ὅτι ἡ πρώτη συνιστῶσα ὑπεσιέρεχεται στῆ θέση τῆς «ρίψης», ἐνὼ ἡ δεύτερη διαδέχεται τῆν «προβολῆ» τοῦ *Dasein* στὶς μελλοντικές του δυνατότητες³². Κατανόηση και ἔρημνεία ἐξακολουθοῦν ἔτσι νά ἀποτελοῦν μιά δυναμικὴ ἀλληλοσυζία δεδομένων καταστάσεων και συνθηκῶν ἀφενός, ἐνεργὸ ἀνθρώπινος συμβολῆς ἀφετέρου. Αὐτὸ πού διαφέρει εἶναι ἡ ἀναλογία στὸ ἐκástοτε «μείγμα» τῶν δύο συνιστωσῶν: Ἐνὼ στὸ *EinX* ὁ ἀνθρωπος ἐξακολουθεῖ τῆν «ἔρημνευτικὴν» του (*Geworfenheit*) και τῆ διαχειρίζεται σὲ συνθηκῆς εὐθερίας προβολῆς σὲ ἀμετρήτες και ἀπροσδιόριστες μελλοντικές δυνατότητες, στῆ φιλοσοφία τοῦ ὕστερου Χάντεγγερ τὸ περι-

γόμενο τοῦ ἀνθρώπινου «ἀγγελίματος» καθορίζεται από τὸ «μήνυμα» πού ἔχει λάβει και πού ὀφείλει νά διαφυλάξει, «συμφωνώντας» μαζί του.

Αὐτῆ ἡ —τρόπον τινά διαλεκτικὴ— σχέση ἀκοῆς και διαβίωσης ὀδηγεῖ μεταξὺ ἄλλων και σὲ μιά ἐπαναθεώρηση τοῦ ἔρημνευτικοῦ κύκλου, τὸν ὅποιο ὁ Χάντεγγερ προσδιορίζει πλέον ὡς κύκλο πού ἀφορᾶ στῆ «σχέση μεταξὺ μηνύματος (Botschaft) και διαμύησης (Boisengang)»: «Ὁ ἔαγγελος πρέπει νά ἔρχεται από τὸ μέρος τοῦ μηνύματος. Πρέπει ὅμως και νά ἔχει προηγουμένως κατευθυνθεῖ πρὸς αὐτὸ» (σ. 150). Ὁ ἔρημνευτικὸς —με τῆ σημασία πού δίνει ὁ Χάντεγγερ τώρα στῆ λέξη— ὀφείλει νά μεταδίδει και νά ἀγγέλλει μόνο ὅ,τι πού ὀδθηκε ὡς «μήνυμα»: γιά νά τὸ ἀκούσει, ὅμως, πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νά ἔχει στραφεῖ πρὸς αὐτό, νά τὸ ἔχει πλησιάσει. Ὁ Χάντεγγερ ἐπαναθεωρεῖ τὸν ἀναπόδραστο χαρακτηριστῆρα αὐτῆς τῆς κίνησης, ἐκφράζοντας ὡστόσο τίς ἐπιφυλάξεις του γιά τὸ πρόσφορο τοῦ χαρακτηριστήρι-σμοῦ του ὡς «κύκλου»: «αὐτῆ ἢ ἀναγκαία ἀναγκιόριση τοῦ ἔρημνευτικοῦ κύκλου δέν σημαίνει ὅτι με τῆν παράσταση τῆς κυκλοτερούς κίνησης ἀποκοτῶμε ἀρχέγονη ἐμπειρία τῆς ἔρημνευτικῆς σχέσης» (σ. 150). Ἐπιβεβαιώνει μάλιστα ὅτι ἐγκαταλείπει τῆν προηγούμενη ἀποψη του, «καθὼς ὁ περὶ κύκλου λόγος μένει πάντα στῆν ἐπιφάνεια» (σ. 151).

Ἡ ἀναφορά στὸν ἔρημνευτικὸ κύκλο ἀποτελεῖ πλέον δείγμα «παραστασιαστικῆς σκέψης»³³, τῆν ὅποια ὁ Χάντεγγερ ἐπιθυμεῖ νά ἀποφύγει. Ἡ προκατανόηση τοῦ *EinX* ἀντικαθίσταται ἀπὸ τῆ μετοχῆ στῆν «ἔρημνευτικὴ σχέση» (*hermeneutischer Bezug*) — ὁ ἀνθρωπος «παρεῖναι τοῦ παρ-όντος, δηλ. διάσταση (*Zwiefalt*) ὅποιο με τῆ σειρά του σημαίνει: «παρεῖναι τοῦ παρ-όντος, ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ Εἶναι», τὸ ἄμφοτέρων μέσα ἀπὸ τῆν ἐνότητά τους (*Einfalt*)» (σ. 122). Ἡ ὑπόμνηση αὐτῆς τῆς «διάστασης» μεταξὺ τοῦ παρεῖναι και τῶν παρόντων ὄντων ὑποδηλώνει ὅτι, ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ ἢ ἐκείνα τὰ ἐπιμέρους ὄντα πού καθίστανται παρόντα και προσωτά, ὑπάρχει και τὸ γεγονός τοῦ παρεῖναι καθαυτὸ, ἢ ἴδια ἢ παρούσα, ἢ ἐν γένει ἀποκαλυπτικότητα τῶν ὄντων — ἢ ἀλήθεια ὡς διαμαχὴ ἀποκαλύψης και ἀπόκρυψης και ὡς συνθήκη τῆς δυνατότητας κάθε ἐπιμέρους ὄντικῆς ἐμφάνισης και ἐξάρανσης. Αὐτῆ ἡ «διάσταση» εἶναι πού «καλεῖ τὸν ἀνθρωπο», κι αὐτὸς με τῆ σειρά του «ὑποστῶναι ὡς ἀνθρωπος ἐνόσω δρσκειται σὲ συμφωνία με τῆν πρόσ-κλήση (*Zuspruch*) τῆς διάστασης, ἀγγέλλοντας ἔτσι τὸ μήνυμά της» (σ. 122).

Ἡ «ἔρημνευτικὴ σχέση», ἢ σχέση δηλ. τοῦ ἀνθρώπου με τῆ «διάσταση», δέν καθορίζεται ἀπὸ μιά ἔγγενῆ ἀνάγκη ἢ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀτομικῆς ὑπαρξης, ἀλλὰ ἀπὸ τῆν ἴδια τῆ γλώσσα. Στὸ πεδίο τῆς γλώσσας θά μπορούσαμε ἴσως νά διακρίνομε μιά ἄλλη «διάσταση», ὁμολογῆ πρὸς ἐκείνη μεταξὺ «παρεῖναι και παρόντων»: τῆ «διάσταση» μεταξὺ γλώσσας και λεγόμενων. Θά μπορούσαμε νά ἐντοπίσομε τῆν οὐσία τῆς γλώσσας σὲ αὐτὴν ἀκριβῶς τῆ «διάσταση», καθὼς ἡ γλώσσα δέν ἐξοπλεῖται σὲ ἐπιμέρους λεγόμενα, δέν παυτίζεται καν με τὸ σύνολο τῶν φράσεων ἢ λεκτικῶν ἐκφορῶν, ἀλλὰ τὰ υπερβαίνει ἀποτελώντας μιά ἀστείρευτη πηγῆ νέων δυνα-τοτήτων, μιά διαρκὴ ὑπερχέλιση νοήματος. Ὅπως δὲ ἡ «διάσταση» μεταξὺ παρεῖναι και παρόντων πηγάει «μέσα ἀπὸ τῆν ἐνότητά τους», ἔτσι και ἡ «διάσταση» μεταξὺ λέγειν και λεγόμενων πηγάει μέσα ἀπὸ μίαν ἀνάλογη ἐνότητα πού διασφαλίζει τῆ

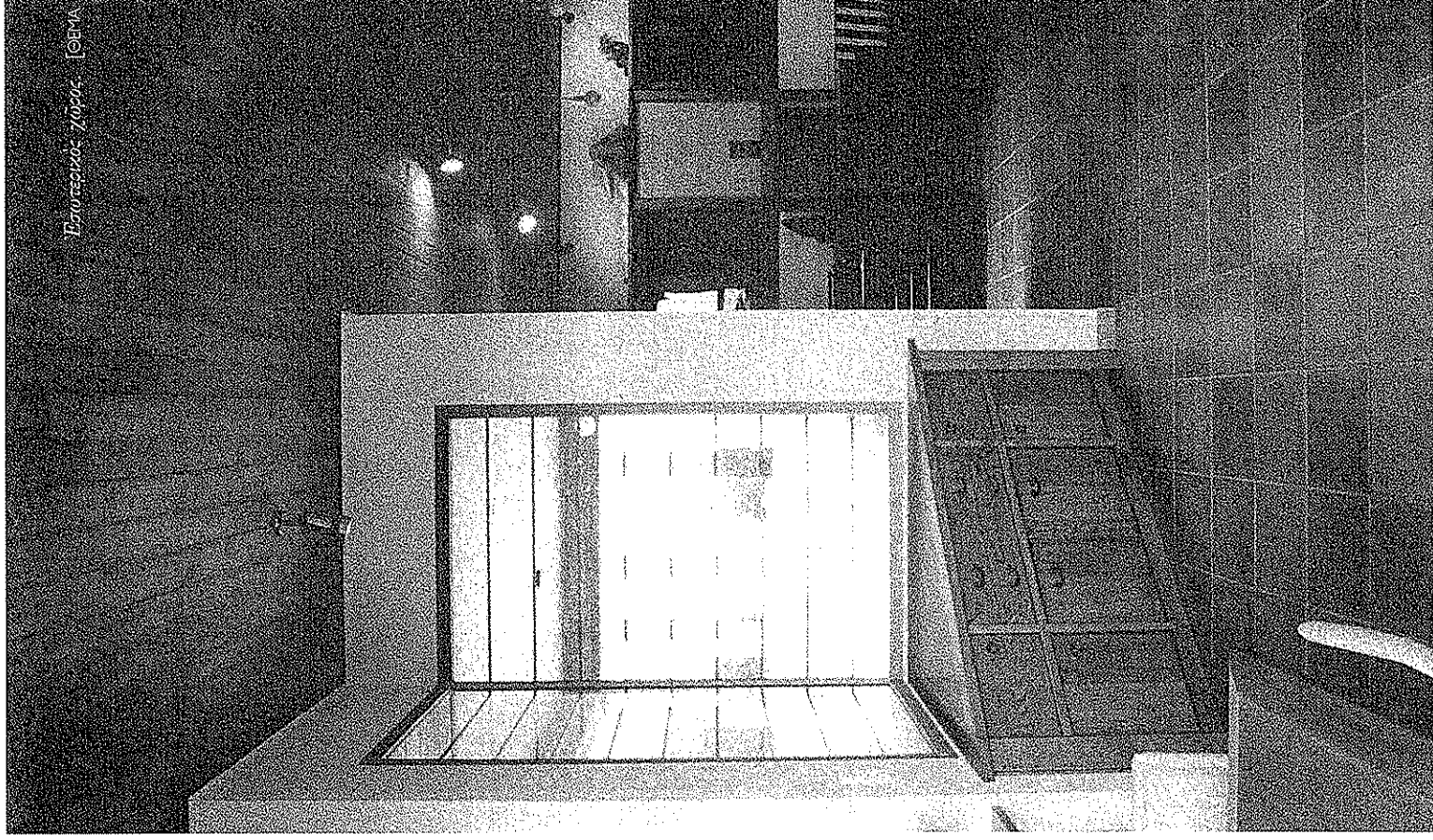
μετακένωση νοήματος στα λεγόμενα, στο βαθμό που αυτά μετέχουν της υπερφύσας όλης γλώσσας – της «σχέσης όλων των σχέσεων» (σ. 215).

‘Η «ερμηνευτική σχέση» δεν αποτελεί ανθρώπινο δημιουργήμα, ούτε διαμορφώνεται βάσει των δικών μας επιθυμιών και βουλήσεων. Στην «ερμηνευτική σχέση» ο άνθρωπος «κλητεύεται» και «προσεπικαλείται» να λάβει το μήνυμα και να το αναγγείλει περαιτέρω – αφού βέβαια προηγουμένως το ακούσει. Η αφετηρία της σχέσης βρίσκεται εκτός, πέραν και υπεράνω του ανθρώπου, ο οποίος μάλιστα αδυνατεί να προσδιορίσει το ακριβές σημείο προέλευσης των μηνυμάτων που κατά καιρούς λαμβάνει. Ένας τέτοιος προσδιορισμός είναι ανέφικτος, καθώς η προέλευση του μηνύματος δεν εντοπίζεται σε ένα *ὄν* ούτε μπορεί ποτέ να διαλευκανθεί και να αποκαλυφθεί πλήρως, αλλά προέρχεται από το πεδίο εκείνο διαμάχης αλήθειας και λήθης, αποκάλυψης και απόκρυψης που ο Χάιντεγгер αποκαλεί «Εἶναι». Κοινή συνισταμένη των χαιντεγγερικών επικλήσεων του «Εἶναι» αποτελεί η υπόμνηση ότι η αλήθεια ούδέποτε εξαντλείται σε μία υποκειμενική πνευματική, λογική ή γλωσσική δραστηριότητα του ανθρώπου, αλλά εκφράζεται ως δυναμικό γίνεσθαι που έχει την αφετηρία του έξω από το ανθρώπινο *ὄν* και οδηγεί πέραν αὐτοῦ. Χρέος του ανθρώπου είναι η διαρκής προπαρασκευή, ώστε να λαμβάνει και να «διαφύλασσει» τα σημεία αυτής της διαμάχης και τις αποκάλυψεις που αὐτῇ επιτρέπεται. ‘Η «ερμηνευτική σχέση» είναι μία σχέση ετοιμότητας για συμμετοχική και «πρόσκληση» πρόσληψης των μηνυμάτων αὐτοῦ του αληθειακού γίνεσθαι.

Εἶναι σαφές ότι μία τέτοιου εἶδους «ερμηνευτική σχέση», στην οποία ο *ἄνθρωπος* δεν είναι πλέον αὐτός που ἐρωτᾷ ἀλλὰ αὐτός που ἐρωτᾶται, δεν ἔχει τίποτε κοινό με μία ερμηνευτική που ἀνεκκείν (ἀκόμη και στο *Εκ.Χ*) ἀφορμῶταν ἀπὸ μιά ἀνθρώπινη ἐρωτηματοθεσία. Αὐτός ἐίναι προφανῶς ὁ λόγος τῆς ἔννοιας τῆς ερμηνευτικῆς. Τὸ τεγερ μετὰ τῆ «τροφή» ἐγκαταλείπει τὴ χρήση τῆς ἔννοιας τῆς ερμηνευτικῆς, χωρὶς κείμενο *Μία* συναμιλία μέσα ἀπὸ τὴ γλώσσα ἀποτελεῖ μοναδικὴ ἐξάρθρωση, χωρὶς ὡστόσο οἱ προσηκτικὲς ἀναφορὲς του στὸ «Ερμηνευτικὸ» νὰ ἀποτελοῦν δῆγμα ἀποκατάστασης ἢ παλινόρθωσής της. Τοῦτο βεβαίως δὲν ἀκυρώνει τὴ σημασία τοῦ κειμένου. ‘Η ἀποδοχὴ τῆς ὑπαρξῆς «μηνυμάτων» που δὲν ἀποτελοῦν δημιουργήματα τῆς ἀνθρώπινης αὐταρεσκῆς υποκειμενικότητας, ἀλλὰ ἔχουν τὴν προέλευσή τους πέρα καὶ ἔξω ἀπὸ ἑμᾶς, ἢ ἐπίγνωση ὅτι ἡ γλώσσα δὲν εἶναι ἀνθρώπινο κατσκευάσμα ἢ ἐργαλεῖο ἀλλὰ (σε «διάσταση» πρὸς κάθε λεγόμενο) μιά ἀνεξάντλητη πηγὴ καὶ ἀνεπὶγνωστη συνθήκη τῆς δυνατότητας κάθε λέγειν, ἢ ὅποια «πᾶντοτε προηγήται» (σ. 179), πάντοτε βρίσκεται πέραν καὶ υπεράνω ἡμῶν – αὐτὲς εἶναι οἱ ερμηνευτικὲς ὑποθήκες τοῦ ὑστερου Χαιντεγγερ.

IV. ΧΑΪΝΤΕΓΓΕΡ – ΓΚΑΝΤΑΜΕΡ – ΧΑΪΝΤΕΓΓΕΡ

«‘Η «ερμηνευτική φιλοσοφία» είναι υπόθεση του Γκάνταμερ». Μήπως τελικά ἡ φράση αὐτῆ τοῦ Χάιντεγγερ³⁴ ἐπιθεωρῶναι τὴν ὑπόψια ὅτι ἡ ἕκ μέρους του χρήση τῆς λέξης «ερμηνευτικὸς» ὑπῆρξε πάντοτε «αὐθαίρετη»³⁵, με ἀποτελεσματὸς μιά ἀναζήτηση τῆς σχέσης του μετὰ τὴν ερμηνευτικὴ νὰ κινεῖται ἐξ ἀρχῆς πρὸς μιά λανθασμένη καὶ ἀδιέσδοχη κατεύθυνση; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ σχετίζεται καὶ μετὰ

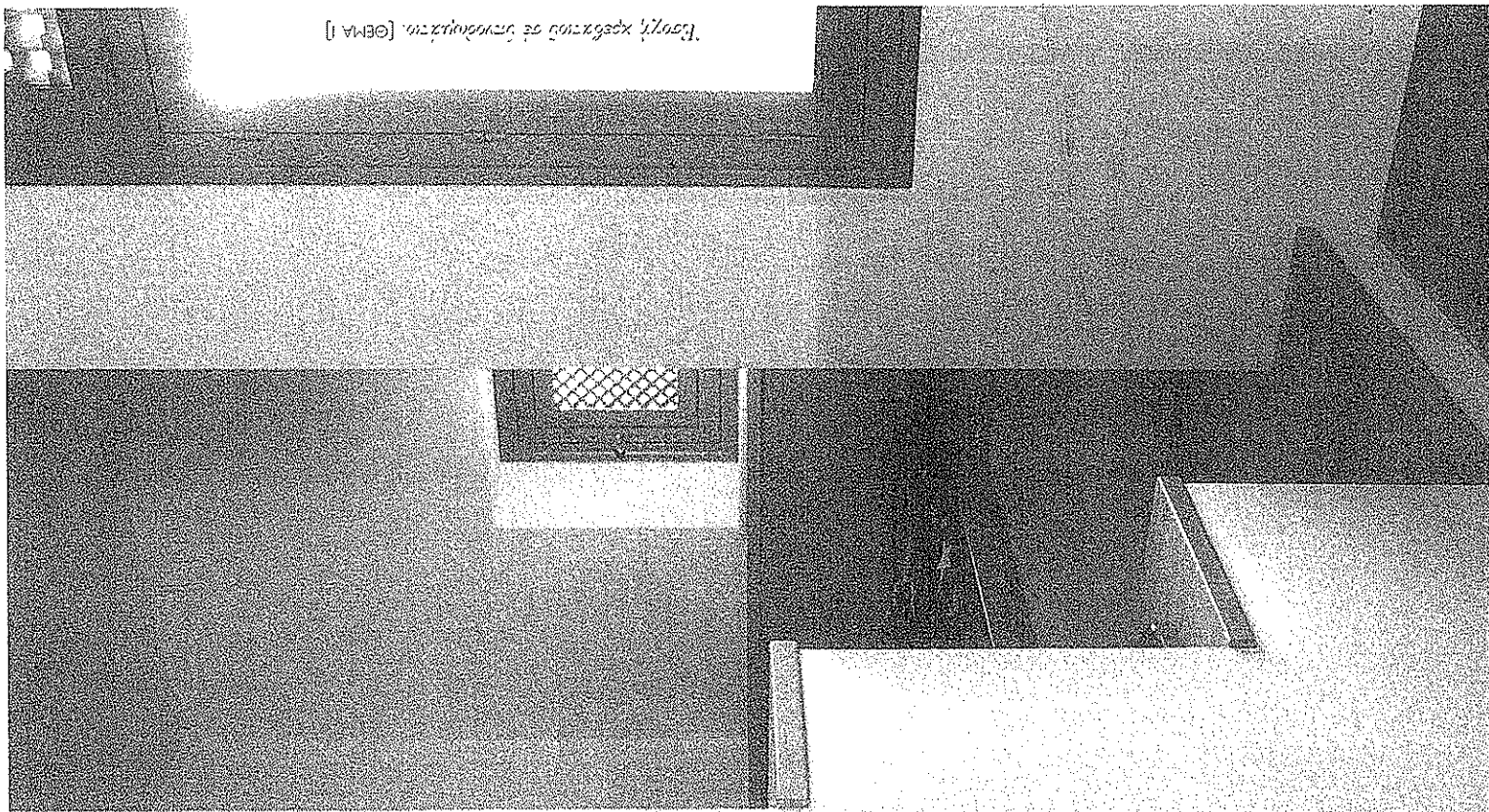
έρωτήματα που είχαν ανακύψει κατά τον άρχικό έντυπισμό της άσφαειας και πολυσημίας του τίτλου του κεμένου μας: Ποιός Χάιντεγκερ; Και ποιά ερμηνευτική; Αν η ένταση του πρώτου ερωτήματος μειώθηκε μέσω της ανάδειξης της πολυμορφίας της χάιντεγκεριανής στοιχειώδους διαδρομής, το δεύτερο ερώτημα παραμένει — και είναι σαφές ότι θα ήταν απρόσφορο, μια προσέγγισή του με όδηγό την ανάλυση πολυμορφία της ερμηνευτικής, που θα οδηγούσε σε συγκεντρικές αντιπαράβολες αμφίβολης φιλοσοφικής σημασίας τού τύπου: Χάιντεγκερ και Πλάτων, ... και Άριστοτέλης, ... και Θεολογική ερμηνευτική, ... και Σλάιερμαχερ, ... και Ντιν-ταν, ... και Γκάνταμπερ.

Άντι ενός τέτοιου σχηματός ερμηνείματος, προτιμούμε να πρόβουμε σε μία κατά συμβάσαν ορθοθετική, εξαμβανοντας εδώ ως ερμηνευτική την εν γένει παραματευση της κατανόησης και της ερμηνείας, χωρίς να λάβουμε υπόψη τους εκάστου περιρρισμούς, απορροφίσεις και στενώσεις που επέφεραν οι επιμερους Σηλές, κατευλίσεις και ιστορικές εμφανίσεις της. Άξίζει να σημειωθεί ότι και ο ίδιος ο Χάιντεγκερ έλαμβάνει την ερμηνευτική σε αυτήν ακριβώς την εννοιολογική ευρύτητα. Έδώ συνίσταται εξάλλου και η κύρια σημασία της συμβολής του στην ερμηνευτικό προβληματισμό: στη διαρκή και έμμογη —μέ διαφορετικά κάθε φορά μέσα και έννοιες— επίσημανση ότι το κατανούν και η ερμηνεία αποτελούν φαινόμενα πολύ πιο βαθιά και έκτεταμένα απ' όσο υπέθεταν οι κατά καιρούς «ερμηνευτικές».

Πρώτος ο Χάιντεγκερ θα απαγκιστρώσει ρητά την κατανόηση και την έρμηνεία από τον —άλλοτε πρωτεύοντα κι άλλοτε απλώς παρασιτικό— ρόλο που τους είχε ανατεθεί στο πλαίσιο ειδϊκών επιστημών όπως η Νομική, ή Θεολογία και η Φιλολογία, καθώς και από την αποστολή να παράσχουν τη μεθοδολογική σκευή των Έπιστημών τού Πνεύματος, και θα αναδείξει την εξέγυσα και καταλυτική παρουσία τους στο σύνολο της ανθρώπινης ύπαρξης. Πρώτος ο Χάιντεγκερ θα συλλάβει το κατανούν όχι ως μία μεταξύ πολλών άλλων δυνατοτήτων της ύπαρξης, αλλά ως θεμελιώδες γίνεσθαι που δεν αφορά μόνο στην έρμηνεία του νοήματος σημαντικών κεμένων, αλλά κυριαρχεί στο επίκεντρο κάθε ανθρώπινης έμπερίας και δραστηριότητας³¹. Η «καθολικότητα» του ερμηνευτικού φαινομένου, στην οποία θα έπιμεινε αργότερα ο Γκάνταμπερ, αναδύεται καθαρά ήδη μέσα από το χάιντεγκεριανό έργο.

Άπό φτωγός συγγενής και επαίτης επιστημονικής αξιοπιστίας, το κατανούν αναδεικνύεται έτσι σε συστατικό δομικό στοιχείο κάθε σχέσης μας με τον κόσμο — περιλαμβανομένης και αυτής που συνάπτεται μέσω των φυσικών επιστημών. Άκόμη και η πιο στοιχειώδης μορφή επιστημονικής δραστηριότητας, το πείραμα, αποτελεί εξάίτετο δείγμα ερμηνευτικού φαινομένου: Συνίσταται σε έναν διάλογο μεταξύ έρευνητή και φύσης, κατά τον οποίο ο έρευνητής υποβάλλει ένα έρωτήμα στο πλαίσιο που θέτει ή προκατανόηση του (κυρίως ή «προ-θέαση», αλλά και η έννοιακή «προ-λήψη») και αναμένει την απάντησή του. Άλλά και στο γενικότερο επίπεδο της όλης κοσμολογίας που διαμορφώνουν οι φυσικές επιστήμες, άρχει να υπενθυμίσει κανείς την περίφημη θεωρία τού Ίωμας Κούν για τή δομή των επιστημονικών επαναστάσεων³²: προκειμένου να καταδείξει ότι οι «ακρίβεις»

[36] Η κριτική του Χάιντεγκερ σε υπνολογία.

έπιστημες δεν συγκροτούνται ως ουδέτερη, γρήσια, δηθεν άμνητης και καθαρή άπεικόνιση, αλλά άναπτύσσονται έντος ενός όρισμένου έννοιολογικού πλαισίου — όσο κι άν αυτό, έν είδει μιώς προκατανόησης που οι ίδιοι οι έπιστήμονες δεν συνειδητοποιούν, παραμένει άνεπερώτητο έως την κατάρρευσή του. Αυτή ή άπίωθηση είναι μόν άναγκαία για την έπιτέλεση της οικείας έπιστημονικής δραστηριότητας, δέν άναμφεί ώστόσο —άντίθετα: έπιθεδαιώνει— την κυκλικότητα της κατανόησης που είναι ένεργά παρούσα στις φυσικές έπιστήμες.

Η χαιντεγγεριανή άποκάλυψη του ιδεώδους μιώς «άπροκατάληπτης» θεωρίας και της «άντικειμενικότητας» μιώς «άπρσιπτόθετης» κατανόησης ως έπίπλαστου και ψευδούς μυθεύματος άφορά βέβαια έξίστου και στις κοινωνικές έπιστήμες, άκυρώνοντας τον μύθο της «ξόλολογικής ουδετερότητας» τους. Όσο για τις λεγόμενες Έπιστήμες του Πνεύματος, ή κύρια συνεισφορά του Χάιντεγγερ συνίσταται στην άποκάλυψη της πλάνης του Ιστορισμού: Η άνάπτυξη της ιστορικής συνειδησης και ή έπίγνωση της ιστορικότητας κάθε πνευματικού δημιουργήματος δέν δικαιολογούν την άμφισβήτηση κάθε άληθειαςκής αξίωσης και ισχύος. Η ιστορική μορφή του σχετικισμού εκφέρεται μέσα από την ψευδαίσθηση μιας άπρόσκοπτης, «άντικειμενικής» και άπόλυτης θέωσης της ιστορίας και των έπιτευγμάτων των διαφόρων εποχών. Η ύπαρξη ενός τέτοιου «άρχιμήδειου» σημείον, που θα εκφέγγει του ρου της ιστορικής εξέλιξης και δέν θα ύπόκειται το ίδιο στην προκατανόηση μιώς έποχής, άποτελεί την ουσία της ιστορικιστικής άυαπάτης, στην όποία ο Χάιντεγγερ θα καταφέρει άποφασιστικό πλήγμα.

Η εύρίτητα του έρμηευτικού φαινομένου και ή πανταχού παρούσα της κατανόησης άναδεικνύονται σαφώς μέσα από το έργο του Χάιντεγγερ, που πρώτος τά άναγορεύει σε άντικείμενα μιώς πραγματεύστης φιλοσοφικής — και όχι άπλώς μεθοδολογικής. Πράγματι, το κατανσιεν και ή έρμηγία δέν άποτελουν τεχνικές, αλλά προϋποθέσεις κάθε τεχνικής. Άποτελουν στοιγία μιώς «άλήθειας» που δέν άντιτιθέται στη «μέθοδο», αλλά συνιστά όρο της δυνατότητας κάθε μεθόδου. Η χαιντεγγεριανή έρμηευτική δέν άποτελεί «μεθοδολογία» — ίσως όμως άποτελεί «μέθοδο», με την έννοια που άποτελουσαν «μέθοδο» ή πλατωνική ή ή έγγελιανή διαλεκτική: Δέν εφραμύζεται έξωθεν στο άντικείμενό της, αλλά ένυπάφχει σε αυτό και έπιβάλλεται από την «ιδίαν αυτού φύσιν», καθώς το κατανσιεν άποτελεί έγγενές στοιγείο του ίδιου του «Πράγματος» (Sache) των έπιστημών, όπως και της ύπαρξης έν γένει.

Η έρμηευτική αυτή «μέθοδος» δέν άποβλέπει στην καθολική γνώση, ούτε σε μιώς έγγελιανού τύπου άπόλυτη αυτοδιάγωση του Πνεύματος. Μόνιμο χαρακτηριστικό της χαιντεγγεριανης προσέγγισης του έρμηευτικού φαινομένου, παρά τις θεματικές μεταστροφές που έντοπισαμε, άποτελεί ή έπίγνωση της συνυπαρξης φωτός και σκότους, ή άποδοχη σκιών και φωτισκίσεων κατά την έπιτέλεση του κατανσιεν. Τόσο ο «άσαρχένιος χαρακτήρας» και ή διαρκής συνυπαρξη Άδθεντικότητας και Άναυθεντικότητας στο ΕκΧ όσο και ή μεταγενέστερη συμπλοκή άποκάλυψης και άπόκρυψης, το παίγριο «κόσμου» και «γης» στο δυναμικό γίνεσθαι της άλήθειας, άποτελουν δείγματα της άδιάλειπτης χαιντεγγεριανης έμμονής στην

έπιδηύμηση των όρέων του Λόγου και στην ύπόμνηση της άμβλώπινης περασότηης: «... (Όπως έξέλλου ή ύπερβυμύσει ο Γκάνταμερ άργότερα. «ή έρμηευτική έπιτεκνυρώνεται σε κάτι άκατανόητο. Αυτό που δέν έχει κατανόηθεί ή δέν μπορεί να γίνει καθεν για την έρμηευτική. Αυτό που δέν έχει κατανόηθεί ή δέν μπορεί να γίνει κατανόητο προκαλεί την έρμηευτική να το θέσει επί της όδου του έρωτών και να το άναγκάσει να γίνει κατανόητό»¹¹.

Πώς όμως σχετίζεται ή χαιντεγγεριανή φιλοσοφική πραγματεύση του έρμηευτικού φαινομένου με ό,τι ο Γκάνταμερ άργότερα συγκρότησε και παρουσίασε ως Φιλοσοφική Έρμηευτική; Το έρώτημα άνοιγει ένα ζήτημα που μόνο άφορηθγώς μπορεί να μας άπασχολήσει εδώ. Είναι καταρχήν σαφές ότι ή Φιλοσοφική Έρμηευτική του Γκάνταμερ ουδέποτε θα είχε καταστεί δυνατή χωρίς το έργο του Χάιντεγγερ — χωρίς πάντως ή διαπίστωση αυτή να άκυρώνει ή να ύποβάθμιζει την πρωτοτυπία της. Έξίσου σαφές είναι ώστόσο ότι ο Γκάνταμερ καλείται να άπαντήσει σε κενά και προβλήματα που στο έργο του Χάιντεγγερ μένουν άλυτα — ή που δέν τίθενται καν. Το σημαντικότερο από αυτά άφορά στη σχέση έρμηευικής-έρμηειών άφενός και έρμηευτικής άφετέρου. Η έρμηευτική θα μπορούσε να κατοχυρώσει την άυνομία και ιδιαιτερότητά της μόνο διακρινόμενη από το σύνολο των προ- και έξω-θεωρητικών έρμηειών που έμπεριέχονται σε κάθε σχέση μας με τον κόσμο και σε κάθε πρακτικό ένέργημα. Ο Χάιντεγγερ, βέβαια, φάηκε σαφώς άπρόθυμος να προβεί σε μιώς τέτοια διάκριση, ή έστω να άναδείξει τον τρόπο με τον όποιο ή έρμηευτική πηγάζει και άναδύεται μέσα από την έμπεργματη έρμηγία. Μόνο ή άπόδοση από τον Γκάνταμερ μιώς ύπερβατολογικής διάστασης στο έρμηευτικό έρώτημα, μόνο ή μεταστροφή του σε έρώτημα για τους έν γένει όρους της δυνατότητας της κατανόησης, θα έπιτρέψει την άναδείξη και κατοχύρωση αυτής της ιδιαιτερότητας.

Σέ σχέση με το έργο του Χάιντεγγερ, ή Φιλοσοφική Έρμηευτική διακρίνεται για τρεις σημαντικές διεκρυνσεις, μεταστροφές και μετεξελίξεις. Η πρώτη συνίσταται στο γεγονός ότι ο Γκάνταμερ, καθώς δέν είναι μόνο τέκνο του Χάιντεγγερ αλλά και έχθρος του Χέγκελ, έντάσσει την περασότητα της άμβλώπινης κατανόησης σε ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο: στην παράδοση, που άποτελεί ύναμικό πεδίο κίνησης και κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της προκατανόησης του έρμηευτή. Η εκάστοτε «βιολική πραγματικότητα» άναδεικνύεται έτσι στην έγγενως ιστορική της διάσταση — καθορισμένη από ένα σύνολο παραγόντων που μόνο έν μέρος μπορεί ή ίδια να διαγνώσει και να καταστήσει έμφανείς. Παράλληλα με αυτή την κατάρωση της ιστορικότητας, ο Γκάνταμερ καθοδηγείται και από μιώς θετική άποτίμηση της ίδιας της ιστορίας, ή οποία δέν άποτελεί πλέον μιώς διάκασία έπέκτασης και έξέπλωσης της «λήθης του Είναι». έπισώρευσης έπιταλύσεων και διαρκούς άπομάκρυνσης από το «αρχέγονο» νόημα των φιλοσοφικών έννοιών, αλλά μιώς άτελείυτη πορεία παραγωγής νόηματος — τόσο πρωτογενούς, γάρη στην παραγωγή νέων πνευματικών δημιουργημάτων, όσο και δευτερογενούς, γάρη στον νοηματικό έμπλουτισμό των δημιουργημάτων του παρελθόντος μέσα από κάθε κατανόητική πράξη. Αν πρός στιγμήν μας έπιτρεπόταν μιώς ψυγλο-

γικού χαρακτήρα διαίσταστος, θα έντοπίζαμε τήν κύρια διαφορά του Γκάνταμερ από τον Χάιντεγγερ στην ύπαρξη και έλλειψη καλής πίστης αντίστοιχα. Ένώ ο Χάιντεγγερ υποτινύεται επικαλύψεις, συσκοτίσεις και στρεβλώσεις, ο Γκάνταμερ διακατέχεται από τήν υγιώς άφελή προσδοκία ανακάλυψης και παραγωγής νέου νοήματος.

Έκτος από αυτή τή διαχρονική διεύρυνση του έρμηνευτικού κύκλου πρὸς τήν κατεύθυνση τής παράδοσης και του παρελθόντος, ο Γκάνταμερ προδραίνει και σε μία έξιστο σημαντική συγχρονική διεύρυνση του, πρὸς τήν κατεύθυνση τής διποικιμενικής, επικωνωνιακής διάστασης τής κατανοήσης.¹¹ Η έρμηνεία ὡς «επιτέλεση» (Vollzug) δέν περιρίζεται πλέον στο αὐτοαναφορικό πεδίο τής βιοτικής πραγματικότητας, του Dasein ἢ του έρμηνευτή που αναμένει τήν κλήση του Εἶναι, ἀλλά τελείται πρωτίστως ὡς διαλογική πράξη. Η σχέση με τὸν Ἄλλο δέν τελεινει πρὸς τήν «κατάπτωση» και τήν ἀνάπτυξη τής «φλυαρίας», ἀλλά ἀφυπνίζει τὸν διάλογο, που χάρη στὸν ἐπιτελεστικό του χαρακτήρα ἀνάγεται σε αὐτόνομη ἀξία καθ' ἑαυτήν.

Τόσο ἡ σύναψη τής περατότητας με τήν ιστορικότητα ὅσο και ὁ προσδιορισμός τής έρμηνευτικής ὡς διαπροσωπικής κατανόησης βασίζονται σε μία τρίτη διεύρυνση τής έρμηνευτικής προβληματικής, που θεμελιώνει τίς δύο προηγουμένως και ἀφορᾶ στή σημασία τής γλώσσας. Ὡς ιστορικά ἐξελισσόμενο ὄλον, ἡ γλώσσα ἀποτελεῖ τὸ νῆμα που μᾶς συνδέει με τὸ παρελθὸν του Πνεύματος, θεμελιώνοντας τήν ιστορικότητα τής προκατανόησης και κάθε κατανόησης. Ὡς ὄρξζοντας ἐπικοινωνίας, ἡ γλώσσα ἀποτελεῖ τὸ νῆμα που μᾶς συνδέει με τὸ παρὸν του Ἄλλου, θεμελιώνοντας τήν διαλογικότητα ὡς πεδίο κατανόησης και έρμηνείας. Η καθολικότητα του κατανοῦν ἀποτελεῖ ἐν τέλει ἔκφραση τής μίας και μοναδικῆς θεμελιώδους καθολικότητας: τής καθολικότητας τής γλώσσας.¹² Η γλώσσα για τὸν Γκάνταμερ δέν ἀποτελεῖ πλέον κοῖκο του Εἶναι, ἀλλά τὸ ἴδιο τὸ «Εἶναι που μπορεί να κατανοηθεῖ εἶναι γλώσσα»¹³ — με ἀποτελεσματὸν ἡ νόημα ἡ ἀναζήτηση ἐνός «Εἶναι» πέρα και πῶς ἀπὸ αὐτήν. Ὁ Γκάνταμερ δείχνει πάντως να ἀποδέχεται μία διάφορη γλώσσα και λεγόμενων ὅπως ἐκείνη που σκιαγραφήθηκε ἀνωτέρω.¹⁴ Η γλώσσα ἐμφανίζεται στή Φιλοσοφική Έρμηνευτική ὡς ἕνα «πράγμα καθ' ἑαυτὸ» που, σὲ ἀντίθεση με τὸ ὁμώνυμο καντιανό, δέν προσδιορίζεται ἀρηνητικά, ὡς κάτι που ἐκφεύγει τής ἐμπειρίας και ἀνθίσταται στή γνώση μας, ἀλλὰ θετικά, ὡς σημειῶ μεθέξως και πηγή διαρκούς παραγωγῆς νοήματος.

Ὁ κατεξοχὸν φιλοσοφικός χαρακτήρας τής Φιλοσοφικής Έρμηνευτικῆς έντοπιζεται στή ρητή διατύπωση και πραγμάτευση του ὑπερβατολογικου έρωτήματος για τὸς ὄρους τής δυνατότητας του κατανοῦν ἐν γένει. Με ὅσα ἐκτέθηκαν ἀνωτέρω, ἡ συμβολή του Χάιντεγγερ στην προετοιμασία και ἀνάδειξη αὐτῆς τής διάστασης θα πρέπει να κατέστη προφανής. Αὐτὸ που κυρίως ἐμφανίζεται ἀπαράτητο σήμερα για τή Φιλοσοφική Έρμηνευτική —μετὰ ἀπὸ σαράντα χρόνια ἀνεκτίμητης συμβολῆς τής στο φιλοσοφικό διάλογο— εἶναι να τεθεῖ τὸ ἐρώτημα για τήν σημερινή τής κατάσταση και προοπτική. Ὁ Χάιντεγγερ ἀποδεικνύεται και ἐδῶ

χρήσιμος — κυρίως με ἀφορμή τὰ ὅσα ὑποστήριξε για τὸ status τής έρμηνευτικῆς στην παράδοση του 1923. Εἶδαμε ὅτι ἡ ἀμφισβήτηση του φιλοσοφικου χαρακτήρα τής έρμηνευτικῆς σε ἐκεῖνο τὸ κείμενο ἀποτελοῦσε ἀπόρροια τής ἀδυναμίας του φιλοσόφου να έντοπίσει και να προσδιορίσει έννοιολογικά τήν εἰδικά έρμηνευτική διάσταση τής σχέψης του. Μεταφερόμενες ὡστόσο στή σημερινή κατάσταση πραγμάτων, ἐκείνες οἱ ἀπόψεις του ἀποκτοῦν ἐκπληκτική ἐπικαιρότητα.

Ἐχοντας ἤδη συμπληρώσει τὸ ἔκατοστό ἔτος τής ἡλικίας του, ο Γκάνταμερ ἐξακολοθεῖ κατά τρόπο ἀξιοθαύμαστο να παραγγεῖ γραπτὸ λόγο, ἰσορροπώντας μεταξύ ἀποκαλυπτικῶν ἐμβαθύνσεων στο προηγούμενο ἔργο του και ἐλαφρώς νερκισιστικῶν ἀκκισμῶν. Οἱ ἐπίτροοί του, ὡστόσο, ὄλοι αὐτοὶ που περισσότερο ἢ λιγότερο ένστερνίζονται τήν έρμηνευτική παράδοση, ἀφείλουν τώρα περισσότερο ἀπὸ ποτὲ να ἀναστοχασθοῦν τὰ λόγια του νεαροῦ Χάιντεγγερ που παρατέθηκαν ἀνωτέρω: «[...] ἡ έρμηνευτική δέν εἶναι κἂν φιλοσοφία, ἀλλὰ μάλλον κάτι προσωρινό» (GA 63, σ. 20). Τὸ παράδοξο αἴτημά του να παραμείνουμε μέσα σε αὐτὸ τὸ «προσωρινό» στάδιο «ὄσο περισσότερο μπορούμε» εἶναι φανερό ὅτι ὑλοποιήθηκε τίς τελευταῖες δεκαετίες, κατά τίς ὁποῖες ἡ έρμηνευτική ἐπέτυχε πράγματι «να ὑποβάλει στή σημερινή φιλοσοφία “πρὸς εὐμενῆν μελέτην”» τὸ «ἐξαομένο μέχρι σήμερα ἀντικείμενο» του κατανοῦν. Η διατύπωση του ἐρωτήματος για τὸς ὄρους τής δυνατότητας του κατανοῦν προσέδωσε στήν έρμηνευτική φιλοσοφικό χαρακτήρα, δέν ἀρκεῖ ὡστόσο για να τὸν ἐξασφαλίζει ἔσασεῖ (καθὼς και ἡ ἴδια ἡ «φιλοσοφικότητα» εἶναι κάτι βαθιά ιστορικό). Σήμερα ἡ Φιλοσοφική Έρμηνευτική εἶναι ἀναγκασμένη να ἐπιλέξει: Εἴτε θα ἀποτελέσει μία ἀκόμη φιλοσοφική «Σχολή» — κάτι που θα ἀντιστρατευόταν ἀπὸλυτα τίς ἀπόψεις του ἴδιου του Γκάνταμερ— ὀδηγούμενη σε περχαράκωση και σε μία διαρκή ἀναπαραγωγή και ἐπαναδιατύπωση αὐτοῦ του ἐρωτήματος, ἐκτερομένη ἀπὸ τὰ ἐμφατικά φιλοσοφικά θέματα και προβλήματα και διολισθαίνοντας σε μία ἰδεοληπτικά αὐτοαναφορική ἀναζήτηση και ἑνασχόληση. Εἴτε θα ἀναγνωρίσει ὅτι δέν εἶναι ἡ κατανοηση του κατανοῦν που θα δώσει ζωή στή φιλοσοφία του αἰῶνα που ἀρχίζει, ἀλλά —ὅπως πάντα— ἡ κατανοηση του κόσμου και του ἀνθρώπου, και θα μετεξελιχθεῖ σε έρμηνευτική φιλοσοφία.

Μὰ τέτοια διαδικασία μετεξέλιξης —που θα συνίσταται πρωτίστως στην ἱστορικοποίηση τής ὑπερβατολογικῆς ἐρωτηματοθεσίας τής Φιλοσοφικῆς Έρμηνευτικῆς— δέν θα ἀποδέλπει στή δημιουργία μίας ἀκόμη φιλοσοφικῆς Σχολῆς.¹⁵ Ἐπερβαίνοντας τὸς περιορισμοῦς τῶν στενώσεων και «Σχολῶν», ἡ έρμηνευτική φιλοσοφία θα στοχάζεται ἐλευθερα, ἔχοντας ἐγκολπωθεῖ τήν έρμηνευτική διάσταση. Δέν θα προβάλλει συγκεκριμένες φιλοσοφικές «θέσεις», ἀλλὰ θα διαστοχάζεται τῇ «θεσιακότητα», τὸν πρισματικό και πεπερασμένο χαρακτήρα κάθε φιλοσοφικῆς ἀφετηρίας και κάθε ἐπιμέρους θέσης. Θά ἔχει συνείδηση τής ιστορικότητας και καφικότητας τής φιλοσοφίας, τής πανταχοῦ παρούσας ιστορικῆς και διαλογικῆς προκατανόησης, τῶν προϋποθέσεων και τῶν ἀφαιρημῶν τής. Θά ἔχει ἐπίγωση τής πολυμορφίας τής κατανόησης, τής περατότητας του ἀνθρώπινου πνεύματος και τής μετεξέλιξης του Ἄπὸλυτου σε ἕνα ἀπὸλυτο γίγνεσθαι, ἀτέρμονα και

έντελες συγχρόνως. Θα γνωρίζει ότι η μερικότητα και πρισματικότητα κάθε φιλοσοφικής θέσης δεν άναμει την αξίωση αλήθειας που εμπιρεύεται σε αυτήν (όπως και σε κάθε γλωσσική έκφραση), ούτε εξαναγκάζει σε διαπίθηση προς τον σχετισισμό ή τον σκεπτικισμό. Θα έχει επίγνωση των ορίων του Λόγου· σε αντίθεση ώστόσο με την παρασιτική Άποφαιτική έρμηνευτική των Άποδομιστών, δεν θα επιμένει πεισματικά και με μονομανία σε αυτά τα όρια, αλλά θα κινείται σε όλοκληρο τὸ έντευθεν πεδίο που αυτά οριοθετούν: στο άπέραντο πεδίο της κατανόησης. Θα είναι διαρκώς επιφυλακτική έναντι της απόλυτης διάκρισης ιστορικής και συστηματικής έρευνας και θα εξακολουθήσει να αναζητεί κατανοητικά στα κείμενα του παρελθόντος την διαχρονική (και ιστορικά εξελισσόμενη) αλήθεια που εμπιρεύουν. Θα εξακολουθήσει, τέλος, να κινείται στο πεδίο της ἀλληλοδιαπλακτικής ταυτότητας και ένερότητας που δημιουργείται μεταξύ του προς-κατανόησης άφενός και της πολλαπλότητας του κατανοειν άφετέρου, τρεφόμενη από αυτή τη σχέση και λειτουργώντας διαμεσολαβητικά. Μόνο μιά τέτοια έρμηνευτική φιλοσοφία που θα αντικαταστήσει την Φιλοσοφική Έρμηνευτική θα μπορούσει να αξιοποιήσει περαιτέρω και με τον καλύτερο τρόπο —δηλαδή παραγωγικά— την χαιντεγγερσιανή κληρονομιά⁴⁶.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

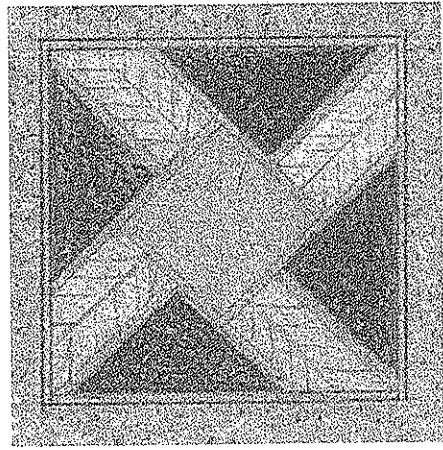
1. Για το Είναι και Χρόνος (στο έξης: *Ex-X*) ως «άποτυχημένη» παρέμβαση στη στοιχειώδη διάφομή του Χάιντεγγερ, καθώς και για μιά απόπειρα συνολικής αποτίμησης της στοιχειώδους του διαδρομής, βλδ. και τα Πρόλογά μου τὸ γράφοντος στο M. HEIDEGGER, *Τι είναι μεταφυσική*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2000, σσ. 33-61.
2. *Gesamtausgabe* (στο έξης: *GA*), εκδ. Klostermann, Frankfurt a.M., 1975 κ.έ. Οί παραδόσεις της περιόδου 1919-23 καταλαμβάνουν τους τόμους 5/6/7 έως 63· έχουν εκδοθεί όλοι πλην τὸν τ. 62. — Η άρβυλαση τὸν τόμω, που παραβιάζει τη γρονολογική σειρά τὸν παραδόσεων, καθιστᾶ σαφές ότι η απόφαση για έναξή τους στην έκδοση τὸν Άπάντων λήφθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο. Τὸ ένημερωτικό, περιόδια ἐκδόσεων έντυπο τὸν ἐκδόσεων Klostermann που συνοδεύει τὴν έκδοση τὸν Άπάντων κάνει λόγο για μιά απόφαση που λήφθηκε τὸ 1982 από τὸν διαχειριστή τὸν κατ'ολοκλήρω (=τὸν υἱό Χέρμαν Χάιντεγγερ), σύμφωνα με ὑπόδειξη τὸν Χάιντεγγερ. Ἡ διατύπωση —μᾶλλον ἠθελημένη— άσπρη στο σκετᾶδι τὴν πρισματική βούληση τὸν Χάιντεγγερ και τὸ ἀκριβές περιεχόμενο της «ὑπόδειξης» του.
3. *Ontologie (Hermeneutik der Faktizität)*, GA 63. — Σύμφωνα με τὴν έκδοσή μου τὸν έργο K. Bröcker-Oltmanns (σ. 113), ὁ περίεργος αὐτὸς τίτλος έχει τὴν ἐξήγηση του στο ἐξής περιστατικό: Αρχικά ὁ Χάιντεγγερ είχε ἐπιλέξει τὸν τίτλο «Λογική», ἀποβλέποντας σε ένα εισαγωγικό μᾶθημα έμφηγείας φιλοσοφικῶν κειμένων. Ἐπειδὴ όμως κάποιος τακτικός καθηγητὴς τὸν Πανεπιστημίου τὸν Φραμψουαργκ ἤθελε να προσφέρει ὁ ἴδιος μᾶθημα με τὸν τίτλο «Λογική», ὁ Χάιντεγγερ φέρεται να ὑποχώρησε λέγοντας για τὸν τίτλο τὸ δικὸν του μᾶθηματος: «έ, τότε "Ὀντολογία"». Πάντως, τὸ περιστατικό αὐτὸ ἀσκόλα ἐπαρκῆ για να θεμελιώσει τὴν ἀποψη τῆς Bröcker-Oltmanns ὅτι ὁ τίτλος «Ὀντολογία» ἦταν ἐξ ἀναγκᾶς «πᾶσι» (κτῆρος) γλώσσας, ἀλλὰ για ἕναν διάλογο πὸν καθόδοι δὲν πρόκειται για μιά συνομιλία «πᾶσι» (κτῆρος) γλώσσας, ἀλλὰ για ἕναν διάλογο πὸν καθόδοι δηγείται «μέσα ἀπὸ» τὴν ἴδια τὴ γλώσσα («von ihrem Wesen her»).

5. *UzS*, σ. 95.
6. GA 5/6/7, σ. 117.
7. *Ὁ π.*, σσ. 131-2.
8. GA 58, σ. 55. Στην ἴδια παράδοση (σσ. 262-263), ἡ «Διερμηνευτική» (*Diaphermentik*) καλεῖται να ὑποκαταστήσει μιά «δαλεκτική» ὡς συνθετική ἀντιπροσβολὴ ἐνοίων⁴⁷.
9. Αὐτὸ πούλαχστον φαίνεται να πιστεύει ὁ ἴδιος ὁ Χάιντεγγερ, πὸν σε μιά ὑποσημείωση στο *Ex-X* ἐπισημαίνει ὅτι «ἀπὸ τὸ χεμερὸν ἐξάμηνου 1919-20 παρουσιάσε ἐπιχειρημμένα στις παραδόσεις του τὴν "έρμηνευτική της βιοτικής πρισματικότητας" τὸν Dasein» (*Sein und Zeit*, Tübingen 1989⁴⁸, σ. 72).
10. Ἡ ἀπόδοση της Faktizität ὡς «βιοτικής πρισματικότητας» είναι πιθανὸν να ἐνίσσει, ὡστόσο τὴν προτιμώμε ἐναντι της ἀόριστης και μάλλον κακόηχης «γεγονότητας». Τὸ ὀσσιαστὸ Faktizität πρέρχεται ἀπὸ τὸ επίθετο faktisch, πὸν σημαίνει τὸ «πρισματικὸ» ὡς «γεγονός», ὡς «πρισματικὸν» (*Faktum*, ἀπὸ τὸ λατινικὸ *facio*). Ἐμφανίζεται κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τὸν 19ου αἰῶνα, πὸν συναντᾶται στο έργο τὸν Ντλταῦ, και ἡ χρήση τὸν καθιερώνεται ἀπὸ τὸν Νεοκαντιανὸς, πὸν συνηθίζουν να ἀντιπροσθέτουν Faktizität και Logizität. Σὲ ἀντίθεση με τὴν ὑπερριονική και καθολική «Λογιστικότητα», ἡ Faktizität δηλώνει τὸ ἔγγραφο, τὸ τυχαῖο, τὸ μεμονωμένο, τὸ εἰδικὸ και ἐπιμέρους, τὸ ιστορικὸ πρῶν (βλδ. Th. Kisiel, «Das Entstehen des Begriffsfeldes "Faktizität" im Frühwerk Heideggers», στο *Dilthey-Jahrbuch* 4, 1986-87, σσ. 91-120). Ὁ Χάιντεγγερ χρησιμοποιεῖ τὸ ἐπίθετο για πρώτη φορά στην παράδοση τὸν χεμερὸν ἐξάμηνου 1919-20, κάνοντας λόγο για «ἐπιμερῶς βιοτικὴς πρισματικότητας» (*faktische Lebenserfahrung*), τὴν ὁποία ἀντιπροστέλλει πρὸς τὴ γρωσιθεωρητική, ἐνοιασκή σὺλληψη τὸν βιοτικῶν φαινομένων (GA 58, σ. 157). Τὸ ὀσσιαστὸ Faktizität χρησιμοποιεῖται για πρώτη φορά κατὰ τὸ θερινὸ ἐξάμηνου 1920 (GA 59, σσ. 87, 173-174), ὅταν ὁ Χάιντεγγερ προσπαθεῖ να ἀμφισβητήσει τὴ νεοκαντιανὴ ἀντιπροσβολὴ ἐνὸς ὑπερριονικὸν κανονιστικὸν a priori αφενὸς και μιάς δεδομένης ιστορικής πρισματικότητας αφετέρου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὑποσκάπτει τὸ δίλο ἀντιθετικὸ σχῆμα πὸν ἀποδίδει στα θεωρητικὰ παράγωγα και στοὺς ἀπόλυτους a priori κανόνες ἕνα προσᾶδισμα ἐναντι τὸν βίον και της Faktizität, ἐναντι τὸν ἐπιμερῶς δεδομένων μορφῶν ιστορική παρατηρήμενης πρισματικότητας.
11. Κατὰ τὴν περίοδο 1919-23, ὁ Χάιντεγγερ χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρου «βίος» ἢ «ζωή» (*Leben*), «ὑπάρξη» (*Existenz*), «βιοτικὴ πρισματικότητα» (*Faktizität*) και *Dasein* χωρὶς να τὸς διακρίνει σαφῶς, και σχεδὸν ὡς συνώνυμα. (Για τὸν ὄρο *Dasein* ὡς δηλωτικὸ της ἀνθρώπινης ὑπάρξης και για τὸ ἀπόρροφο κάθε ἀπόδοσής του στην Ἑλληνική, βλ. τὰ Πρόλογά μου τὸ γράφοντος στην έκδοση M. HEIDEGGER, *Τι είναι μεταφυσική*, σσ. 24-25.) Πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς περιόδου, ἐξάμηνου με τὴν ἐπιμερῶς ἀντιπροσβολὴ ὑπερίσχυση της ὄντολογικῆς προβληματοπῆς, ἡ «ὑπάρξη» και τὸ *Dasein* ἀρξίζων να ὑποκαθίστουν ἐνοιαλογικὰ τὴ «ζωή» και τὴ «βιοτικὴ πρισματικότητα». Μόνο στο *Εἶνα και Χρόνος*, ὡστόσο, ὁ Χάιντεγγερ θὰ ἐρασκαλέψει ὀσσιαστὰ τὴν ἔνοια της «ζωῆς», χαρακτηριζόντας τὴν ὡς «ἀνεπαρκῶς ὀρυθετημένη ὄντολογικὰ» και λαμβάνοντας ἔτσι σαφῆς ἀποστάσεις ἀπὸ τὸν Ντλταῦ και τὴ «φιλοσοφία της ζωῆς», τὸν ὁποῖον ἡ ἐπίδοση γύρω στα 1920 ἦταν καθοριστική (βλδ. σσ. 49-50, 209, 246-7, 403 κ.έ.). — Καθοριστικὴ για τὴν χειραφέτηση τὸν Χάιντεγγερ ἀπὸ τὴν ἐπίδοση τὸν Ντλταῦ ὑπῆρξε ἡ δημοσίευση τὸ 1923 της ἀλληλογραφίας τὸν Ντλταῦ με τὸν Graf Yorck von Wartenburg, στην ὁποία ὁ τελευταῖος ἀποκαλύπτει και ἐπιβεβαιώνει τις ιστορικὴς ἀποκλίσεις τὸν Ντλταῦ και τὴν ἐδοσή του στη μεθοδολογικὴ πίσση τὸν Ἐπιμερῶς και τὸν Νεοκαντιανισμό. — Για τὴ σχέση Χάιντεγγερ και Ντλταῦ, βλδ. και E. KALBER, «Das hermeneutische Moment in Martin Heideggers Analytik des Daseins», στο H. LANK, *Philosophie und Interpretation*, σσ. 100-103.
12. *Wahrheit und Methode*, Tübingen 1960, *Gesammelte Werke* (GW), τ. 1.
13. Βλδ. GA 63, σ. 80: «Τὸ *Dasein* (ἡ πρισματικότητα τὸν βίον) είναι. Είναι μέσα σε ἕναν κόσμο».

14. GW 3, σ. 422.
15. W. DITTHEY, *Gesammelte Schriften*, τ. 7, σ. 136.
16. Πρόβλ. σχετικά και G. FIGAL, «Wie philosophisch zu verstehen ist. Zur Konzeption des Hermeneutischen bei Heidegger», στο H. VETTER (επιμ.), *Stiebig Jahre «Sein und Zeit»*, Wiener Tagungen zur Phänomenologie, Frankfurt a.M. 1999, σ. 138.
17. Πρόβλ. επίσης FIGAL, *δ.π.*, σ. 139, και J. GRONDIN, «Die Hermeneutik der Faktizität als ontologische Destruktion und Ideologiekritik. Zur Aktualität der Hermeneutik Heideggers», στο D. PAPERFUSS, O. ROSSBACHER (επιμ.), *Zur philosophischen Aktualität Heideggers*, τ. 2, Frankfurt a.M. 1990, σ. 171. — Γιά τον θεωρητικό χαρακτήρα της φιλοσοφικής Έρμηνευτικής, πρόσλ. επίσης Π. ΘΑΝΑΣΙΑΣ, «Κατανόηση ή άγνοηση; Ένας ἀτελέσφορος διάλογος περί θεωρίας και πράξεως», στην *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, τ. 14 (1997), σσ. 264-268.
18. Η σαφής επιφύλαξη του Χάντεγγερ έναντι της προσροπής να σπαραφούμε «ἀπορροϊμότητα» στά «είδη τά πράγματα» δηλώνει την απόσταση που ήδη από τό 1923 έχει λάβει έναντι της χουσερλιανής φαινομενολογίας. Οι ἀναφορές του στη φαινομενολογία είναι θετικές μόνο όταν επικεντρώνονται στην έννοια που φαινόμενο ως όντος που «φανερώνεται άφ' έαυτού» (παρ. 14 κ.ά.), ή όταν αντιπαραβείη τη φαινομενολογία ως τρόπο του φιλοσοφείν προς τη διαλεκτική (παρ. 9). Εκπληκτική είναι πάντως ή εξέλιξη στην τελευταία φράση ενόδεχεται να είναι «φαινομενολογία» και όχι «φιλοσοφία», και να πρόκειται για ένα από τά πολλά τυπογραφικά λάθη της έκδοσης των *Απάντων*.
19. Πρόβλ. *Wahrheit und Methode*, GW 1, σσ. 281-305.
20. Το σημαντικότερο δείγμα του εύρους και της λειτουργίας της γαίντεγγερσιανής έννοιας της αποδόμησης περιέχεται στο εξαιρετικής σημασίας κείμενο του 1922 με τίτλο *Φαινομενολογικές έρμηνείες στον Άριστοτέλη*. Κατάδειξη της έρμηνευτικής κατάστασης (Phänomenologische Interpretationen zu Aristoteles. Anzeige der hermeneutischen Situation: δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά τό 1989 από τον H.-U. Lessing στο *Dilthey-Jahrbuch*, τ. 6, σσ. 237-269). Πρόβλ. σχετικά και τά Προλεγόμενα του γράφοντος στο M. HEIDEGGER, *Τί είναι μεταφυσική*, σσ. 21-33.
21. *UzS*, σ. 96.
22. Πρόβλ. και F.-W. v. HERRMANN, *Weg und Methode. Zur hermeneutischen Phänomenologie des seinsgeschichtlichen Denkens*, Frankfurt a.M. 1990, σσ. 15-16.
23. FIGAL, *δ.π.*, σ. 137.
24. Θα αξίζει να αντιπαραβληθεί ή γαίντεγγερσιανή έννοια του «νόηματος» πρὸς τὸν έξέσου δισιατικό δομισμό, καθώς και πρὸς δισιατικά παραδείγματα Φιλοσοφίας της Γλώσσας όπως εκείνο του Κουαίν (Quine).
25. Πρόβλ. σχετικά και GADAMER, GW 1, σσ. 296-300.
26. Κάνουμε εδώ χρήση ενός όρου που δεν χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Χάντεγγερ, προκειμένου να δηλώσουμε την ένσταση των πρώην διαστάσεων αυτού που ο Χάντεγγερ αποκαλεί «πρωγενέστερη κατάσταση» ή «προ-δομή της κατάνοησης». Ο όρος «προκατανόηση» (Vorverständnis) ως δριλωτικός αυτής της δομής χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τον Μπουλτμαν (Bultmann), πρὶν καθιερωθεί ως φιλοσοφική έννοια με τό έργο του Γιάνταμερ *Wahrheit und Methode*.
27. Σε αντίθεση με ό,τι φαίνεται να πιστεύει ο G. SCHOLTZ («Was ist und seit wann gibt es "hermeneutische Philosophie"?», *Dilthey-Jahrbuch* 8, 1992/93, σ. 104), ή υπερδοσολογική έρωτηματοθεσία μιας φιλοσοφικής έρμηνευτικής δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αποκλείει, άλλα αντίθετα ότι εμπειρέως, αξιολογικές συνέπειες και κανονιστικά επακόλουθα.
28. Το έργο διασχιζώνεται σε διάστημα ενός μηνός, τό Μάρτιο του 1926, υπό την πίεση της προσωπικής έκλογής του Χάντεγγερ σε θέση τακτικού καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μάρμπουργκ. Ο *πλάκισος* ποσοεύνει πὲ παλαιότερες σπουδιώσεις. έννοιας και πεινεπιστημιακές πασάδοσεις.
- Ο Χάντεγγερ και ή έρμηνευτική
- τις όποιες συγνά έννοματώναί αυτοόσιας στο έργο του, που κατά διαστήματα έμφανίζει συμπληρωματικό χαρακτήρα. Ο Γιάνταμερ εύτοχα χαρακτηρίζει την πορεία γένεσης του ΕΧ ως αίστο-ρία ενός παρατηρημένου αυτοσχέδιασμού — στη βάση φυσικά μιας υπερπαρκούς προετοιμασίας» («Erinnerungen an Heideggers Anfänge», στο *Dilthey-Jahrbuch* 4, 1986/87, σ. 17).
29. GA 21, σ. 151.
30. Για μια εκτενέστερη έκθεση και αιώολόγηση ότων υποστηρίζονται εδώ, πρόσλ. τά Προλεγόμενα του γράφοντος στο M. HEIDEGGER, *Τί είναι μεταφυσική*. Αθήνα 2000, σσ. 49-60.
31. Βλ. τόρα GA 9, σ. 333.
32. Πρόβλ. και HERRMANN, *δ.π.*, σσ. 25-26.
33. Για την «παραστασιακή σκέψη», πρόσλ. μεταξύ άλλων *Τί είναι μεταφυσική*, *δ.π.*, σσ. 101-108 και σ. 176, Σχόλιο 103.
34. Από επιστολή του στον Όττο Παγκέλερ παραπίθεται στο O. ROSSBACHER, *Heidegger und die hermeneutische Philosophie*, München 1983, σ. 395.
35. Πρόβλ. *UzS*, σ. 98.
36. Δεν επιτρέπεται πάντως να αποσιωπηθεί ότι οι πρώτες ενδείξεις υπέρβασης μιας περιοριστικής σύλληψης του κατανοείν ως έρμηνείας κειμένων έντοπιζόνται ήδη στο έργο των *Σχαιερμάχερ* και Ντιλθαι. Για τή σημασία αυτής της οίονι προϊστορίας μιας φιλοσοφικής έρμηνευτικής, πρόσλ. και E. KALLER, «Die Grundlegung der modernen Hermeneutik durch Friedrich Schleiermachers» και «Verstehen als grundlegendes Prinzip der Geisteswissenschaften bei Wilhelm Dilthey», στο H. LANK, *Philosophie und Interpretation*, *δ.π.*, σσ. 44-63 και 64-76 αντίστοιχα. Πρόβλ. επίσης τό κείμενο του B. Ντιλθαιού στο παρόν τεύχος.
37. T.S. KUHN, *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων* (μετρ. Γ. Γεωργακόπουλος, B. Κάλφας), Θεσσαλονίκη 1987.
38. Ο τίτλος του έργου του Γιάνταμερ *Αλήθεια και Μέθοδος* αποτέλεσε άφορητή να έκληθεί τό έρμηνευτικό του έργο έρμηνείας ως άπώτερα ανταραβητής της αλήθειας στην επιστημονική μεθοδολογία και άπορφής της άξιώσης της τελειότητας να δοηεί στην αλήθεια. Σαράνα χρόνια μετά τή δημοσίευση του έργου, ή παρεξήγηση αυτή θα έπρεπε φυσιολογικά να έχει άρθεί.
39. Για τό παίγνιο «κόσμου» και «γής», πρόσλ. *Η προέλευση του έργου τέχνης*, Αθήνα 1986 («Der Ursprung des Kunstwerkes», στο *Holzwege*, GA 5, σσ. 1-74), καθώς και τό κείμενο του γράφοντος «Η Τέχνη ως Όντολογία. Ο Heidegger για την Προέλευση του έργου τέχνης», στα *Πρακτικά του 11ου Διεθνούς Συνεδρίου Έλληνικής Φιλοσοφίας: Έλληνική Φιλοσοφία και Καλές Τέχνες* (επιμ. K. Βουδούρης), Αθήνα 2000, σσ. 59-70.
40. GW 10, σ. 63.
41. Θα αξίζει ίσως να διερευνηθεί πόσα όφείλει σε αυτή τή διεύρωση και στην περιγραφή της κατανόησης ως κατεσχρήν διαλογικής πράξης ή χρημεψιασισανή «Θεωρία της επικοινωνιακής πράξης» (J. HABERMAS, *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt 1981).
42. Πρόβλ. *Wahrheit und Methode*, GW 1, σσ. 478-494.
43. *Ο.π.*, σ. 478.
44. Αυτό τολδέχιστον δείγματον οί άναφορές του στο «ενόδοτερο ρήμα» (verbum interius): πρόσλ. τις άναφορές στον Αύγουστινό, *δ.π.*, σσ. 422-431. — Επικαλούμενος προσωπικές του συνομιλίες με τον Γιάνταμερ, ο Ζαν Γκροντάν περιγράφει τό άγρυστινέιο verbum interius ως ούσιαστικό θεμέλιο της καθολικότητας της γκανταμερσιανής έρμηνευτικής: βλ. J. GRONDIN, *Einführung in die Philosophische Hermeneutik*, Darmstadt 1991, σσ. ix-xi.
45. Μία διάκριση Φιλοσοφικής Έρμηνευτικής και έρμηνευτικής φιλοσοφίας επιτερεί και ο O.F. BOLLNOW: «Η πρώτη συνίσταται στην άρση της μεθόδου των φιλολογικών και ιστορικών επισημείων σε μία ύψηλότερη φιλοσοφική συνείδηση. Η δεύτερη έννοια δηλώνει την προσταθία της φιλοσοφίας για μια έρμηνευτική δραστηριότητα εν γένει, δηλαδή για τήν έρμηνεία της βιοκοσμικής πραγματικότητας» («Festrede zu Wilhelm Diltheus 15. Geburtstag» *Dilthey-Jahrbuch* 9, 1984 σσ.

49-50). Ήτανώντας από τη διακρίση του Bollnow, ο G. Scholtz («Was ist und seit wann gibt es "hermeneutische Philosophie"?», *Ditthey-Jahrbuch* 8, 1992/93, σσ. 93-119) τονίζει όρθά τή σημασία πού έχει για μιά ερμηνευτική φιλοσοφία ή ιστορική συνειδηση, ή επίγνωση και ανάληψη τής ιστορικότητας. Στην προσπάθειά του, ώστόσο, να καθορίσει για τήν ερμηνευτική φιλοσοφία στενά και σαφώς προσδιωρισμένα όρια, τήν αντιδιαστέλλει προς «τή μεταφυσική, τόν Ύπερβατολογισμό και προς κάθε Φιλοσοφία τής 'Ιστορίας» και τήν περιγράφει ώς διάδοχο τής απελευθούσης Μεταφυσικής. Με αὐτή τήν αντιδιαστολή ιστορικότητας και μεταφυσικής, ό Scholtz φαίνεται να αντιπάρχειται μεταφυσικά προτάγματα όπως τό έγγελιακό, πού έβηταν έξίσου στο επίκεντρό τους τó διαστοχασμό τής ιστορικότητας. "Όταν έξέλλου επιμένει ότι «κάθε γνώση δέν έχει υπερβατολογικές, αλλά ιστορικές και ένδεχμενικές (kontingente) προϋποθέσεις, οι οποίες δέν άνασυνγκροτούνται όρθολογικά» (σ. 117), φαίνεται να θέτει υπό άμφισβήτηση κάτι πού δέν επιτρέπεται να πάψει να άποτελεϊ άττημα και άποστολή κάθε φιλοσοφίας: τήν όρθολογική και έννοιακή άνασυνγκρότηση των όρων συγκρότησης τής πραγματικότητας. Ή άναφορά σέ μιά ερμηνευτική φιλοσοφία ώς διάδοχο τής Φιλοσοφικής Έρμηνευτικής δέν μπορεί να άποβλέπει στο «κλεισιμο» τής όλης φιλοσοφίας Σχολής ή ένός άυστηρά καθορισμένου τρόπου σκέψης, αλλά στο «άνοιγμα» τής όλης φιλοσοφίας και στην έτοιμότητά της να εγκλωπιωθεί τήν ερμηνευτική διάσταση πού επί δεκαετίες άναδείκνυε ή Φιλοσοφική Έρμηνευτική. Με αὐτή τήν έννοια, ένδεχεται ό άρχικος και εύφες προσδιορισμός τής ερμηνευτικής φιλοσοφίας από τόν Bollnow να άποδειχθεί έπαρκής.

46. Έγχαριστώ θερμά τήν υπεύθυνη του παρόντος άπερωμάτος Αίκατερίνη Καλέση για τίς πολύτιμες ύποδείξεις και έπιστημάνσεις τής.

Μελέτη θέματος για τó βατό δάμα. [ΘΕΜΑ 1]

ΡΥΝΤΙΚΕΡ ΜΠΟΥΜΠΝΕΡ*

Η ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΓΚΑΝΤΑΜΕΡ

Μετάφραση: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΘΑΝΑΣΣΗΣ

Ο Γιούργκεν Χάιπερμας χαρακτηήρισε κάποτε με μιά έλαφρά εϊρωνεία τó έργο τού Χάνς-Γκέοργκ Γκάνταμερ ώς «έξαστισμό τής χάντεγερφιανης έπαρχίας» [Urbanisierung der Heideggerschen Provinz]. Όμολογώ ότι στα φοιτητικά μου χρόνια αὐτές οι διαμάχες είχαν έλκυσέ με μέσα από τόν κύκλο τού Χάιντεγερ, ένώ εϊχα εϊκόσει πολλές άφηγήσεις μέσα από τόν κύκλο τού Χάιντεγερ, ένώ εϊχα τήν εύκαιρία να συναντῶ πλήρης θευμασμού και τόν ίδιο τόν δάσκαλο, κατά τίς σποραδικές έπισκέψεις του για σεμινάρια πού πρόσφερε στη Χαϊδελδέργη. "Όλα αὐτά άνήκουν πια στην ιστορία, και κάποιες ιστορικές υπενθυμίσεις χρειάζονται εϊσως για να διευκολύνουν τήν πρόσβαση των νεωτέρων και των φιλοπεριεργών.

Ό 19ος αϊώνας γνώρισε στις άρχές του, με τήν ένδοξη εμφάνιση τού Χέγκελ στο νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο τού Βερολίνου, τήν κορύφωση τού Γερμανικού Ίδεαλισμού, ό οποίος είχε τήν άφετηρία του στην κριτική στροφή τού Κάντ προς τήν υπερβατολογική φιλοσοφία. Κατά τή διάρκεια τού 19ου αϊώνα, ώστόσο, οι περιφρονητές του ιδεαλισμού ήσαν στρατιά: ό Φόσερμπαχ και ό Μάρξ, ό Κίρχκεγκωρ και ό Νίτσε, αλλά και όλοι οι φιλοσοφούντες φυσικοί έπιστήμονες όπως ό Χέλμχολτς, ό ντι Μπουά-Ρεμόν, ό Χαϊκέλ! Παράλληλα γίνονται αισθητές οι πρώτες φωνές των άκαδημαϊκών επιγόνων, πού από τά μέσα τού αϊώνα και με πρώτο τόν Όττο Λήμπμαν άκολουθούν τó σύνθημα έπιστροφής στον Κάντ, πέρα και πίσω από τήν ιδεαλιστική θεωρησιακή φιλοσοφία [Spekulation]. "Ο Κάντ είχε λάβει σαφή θέση έναντι τής προόδου των φυσικών έπιστημών, ύποδεικνύοντας τόν μοναδικό δρόμο πού, έν όψει των καθημερινών επιτυγιών τους, φαίνόταν να άπομένει για τή φιλοσοφία. Ή φιλοσοφία όφειλε να άναγνωρίσει τήν «πραγματικότητα των έπιστημών», εφοδιάζοντας τες στην καλύτερη περίπτωση εκ των ύστερων με μιά μεθοδολογία και μιά λογική τής έρευνας.

Συγχρόνως όμως εμφανίζεται, άνταγωνιστικά προς τίς θετικές έπιστήμες, ένα σύμπλεγμα θεμάτων και άντικειμένων, για τά όποια ό Βίλχελμ Νίτσαϊ ύποστήριξε ότι ήδη από τήν άρχή των Νεωτέρων Χρόνων άποτελούσαν ένα έν δυναμει σύστημα, πού έπρεπε να συγκροτηθεί και να άναπτυχθεί. Πρόκειται για τó σύνολο τής θεωρητικής ένασχόλησης με τόν άνθρώπινο κόσμο: τó φυσικό δίκαιο, τίς μορφές τής πίστης, τó πρότυπο τής ούμανιστικής παιδείας πού έκτεινόταν από τά άρχαία κείμενα ως τή Ρητορική και τήν Ποητική, καθώς και τήν έμφανιζόμενη από τόν 18ο αϊώνα άνάγκη κατανόησης τού νοήματος τής όλότητας τής ιστορίας, δηλαδή τήν άνάγκη μιάς παγκόσμιας ιστορίας χωρίς θεία καθοδήγηση και πρόνοια.